

”Terveisiä täältä Venäjältä”

Inkerinsuomalaisen ja jatkosodan aikaisen isäntäperheen välinen
suhde ja yhteydenpito

Susanna Leppähaara

Pro gradu -tutkielma

Filosofian maisteri, Suomen historia

Laitoksen nimi

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

elokuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Inkeriläisten sivistyssäätiö on tukenut pro gradu -tutkielmaa opiskeluapurahalla.

Pro gradu -tutkielma

Filosofian maisteri, Suomen historia

Susanna Leppähaara

”Terveisiä täältä Venäjältä” - Inkerinsuomalaisen ja jatkosodan aikaisen isäntäperheen välisestä suhteesta ja yhteydenpidosta

Sivumäärät: 63 s.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan inkerinsuomalaisten ja jatkosodan aikaisten suomalaisten isäntäperheiden välistä suhdetta. Tutkimuksessa selvitetään majoitettujen ja yksityismajoittajien kokemuksia poikkeuksellisissa olosuhteissa syntyneestä ihmissuhteesta, sen luonteesta ja kehityksestä sekä myöhemmästä yhteydenpidosta ja merkityksestä. Tarkastelun kohteena ovat inkerinsuomalaisen Kuokkasen/Karhun ja majoittajana toimineen Leppähaaran sukujen tarinat.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys kiinnittyy uuden sotahistorian, kokemushistorian, inkeriläistutkimuksen ja ylijärjät historian tutkimuksen kenttään. Käytetyt aineistot, niiden tutkimusmenetelmät ja keskeiset käsitteet luovat laajan metodologisen lähestymistavan, jonka punaisena lankana tutkimuksessa hyödynnetään kontekstoinnin metodiikkaa. Tutkimuksen kontekstit rakentuvat tutkitun ihmissuhteen keskeisten käännekohtien ympärille; toisen maailmansodan aikaiseen tutustumiseen ja yhteiseloon, 1990-luvulla uudelleensyntyneeseen yhteydenpitoon Neuvostoliiton hajoamisprosessin lomassa ja vuosien 1991 ja 1992 jälleennäkemisiin poliittisesti avautuneessa ilmapiirissä.

Tutkimuksen aineistot koostuvat Kuokkasen/Karhun perheen 1990-luvulla lähettämistä kirjeistä heitä jatkosodan aikana majoittaneelle Leppähaaran perheelle. Aineistoa täydentävät Leppähaaran suvun haastattelut, valokuvat ja viranomaislähteet kuten inkeriläisten väestökortit. Kirjeiden haasteellisen kirjoitusasun vuoksi niitä lähestytään ”tahdittoman kolmannen lukijan” keinoin, missä kirjeiden sisältöjen herättämiin kysymyksiin etsitään vastauksia muista käytössä olleista aineistoista ja lähdekirjallisuudesta.

Tutkimus osoittaa inkerinsuomalaisten ja suomalaisten yksityismajoittajien välisten suhteiden monimuotoisuutta, sillä tutkimus antaa äänen viranomaislähteissä hiljaisiksi jääneille onnistumisen kokemuksille. Kuokkasen/Karhun ja Leppähaaran sukujen kohdalla jatkosodan aikana syntynyt ystävyys kantoi 1990-luvulle asti. Tutkimuksen inkerinsuomalaisten palattua Neuvostoliittoon syntyi yli neljänkymmenen vuoden hiljaisuus, mikä murtui Neuvostoliiton hajoamisprosessin lomassa, kun kirjeiden kautta saatiin jälleen yhteys muodostettua. Jälleennäkemisen järjestelyissä korostuivat kaipuu tuttuihin maisemiin ja kuulumisten vaihtoon, mutta myös käytännön tarpeet. Tutkimus antaa välineitä pohtia yksityismajoituksesta syntyneen suhteen luonnetta ja merkitystä osana kotinsa jättäneiden pakolaisten ja majoittajien elinkaarta.

Avainsanat: inkerinsuomalaiset, kirjeet, kokemushistoria, muistitieto, Neuvostoliiton romahdus, uusi sotahistoria, valokuvat, yksityismajoitus, ylijärjätisyys

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuskysymykset ja keskeiset käsitteet	5
1.2	Aineistot ja metodologinen lähestymistapa	7
1.3	Teoreettinen viitekehys ja aiempi tutkimus	13
1.4	Tutkimusetiikka	17
2	Tutustuminen ja yhteiselo toisen maailmansodan aikana	20
2.1	Matka Suomeen ja ensikohtaaminen	20
2.2	Yhteiselo Leppähaaran tilalla	23
2.3	Paluu Neuvostoliittoon ja jäähyväiset	27
3	Yhteydenpito Neuvostoliiton hajoamisprosessin lomassa	31
3.1	Uudelleensyntynyt yhteys ja arjen askareet	31
3.2	Suomalaisten apu pula-ajan keskellä	34
3.3	Perhe ja koti turvaverkkona	38
4	Jälleennäkemiset poliittisesti avautuneessa ilmapiirissä	41
4.1	Toive jälleennäkemisestä	41
4.2	Autoa ostamassa muistojen maisemissa	44
4.3	Kirkonmenoja ja jälleennäkemisen riemua	49
5	Lopuksi	55
	Lähteet	57

1 Johdanto

[...] Rakas kaivattu Emäntäni Martta.

Enuskosi rakas Martta ett sinä minulle niin rakkan kirjen lähetät ei sitä jaksanut ilma kyneleitä lukea, [...]¹

Näillä sanoilla inkerinsuomalainen Mari Kuokkanen iloitsi saatuaan jälleen yhteyden häntä jatkosodan aikana majoittaneeseen isoäitiini Martta Leppähaaraan. Muiden noin 63 000 inkeriläisen² tavoin Mari ja hänen poikansa Eino pakenivat jatkosodan aikana Viron kautta Suomeen, jossa heidät majoitettiin Leppähaaran tilalle. Arjen askareiden lomassa perheiden välille syntynyt ystävyysuhde päättyi Marin ja Einon palattua Neuvostoliittoon vuonna 1944. Tietämättömyys ja hiljaisuuden aikakausi murtui 1990-luvulla, kun Mari ja Eino saivat kirjeitse yhteyden Marttaan, minkä seurauksena he myös tapasivat toisensa uudestaan. Tässä tutkimuksessa selvitän majoitettujen ja yksityismajoittajien kokemuksia poikkeuksellisissa olosuhteissa syntyneestä ihmissuhteesta, sen luonteesta ja kehityksestä sekä myöhemmästä yhteydenpidosta ja merkityksestä. Näkökulmani kohdistuu inkerinsuomalaisten ja heidän toisen maailmansodan aikaisten suomalaisten isäntäperheiden väliseen suhteeseen esimerkkinä oman sukuni tarina.

1.1 Tutkimuskysymykset ja keskeiset käsitteet

Tutkimukseni rakentuu Suomeen siirrettyjen inkeriläisten ja heidän yksityismajoittajiensa välisen suhteen ympärille. Tutkimani ihmissuhteen keskeisten tapahtumien ja käyttämieni aineistojen perusteella olen jakanut tutkimukseni kolmeen kronologisesti etenevään kontekstiin: toisen maailmansodan aikaiseen tutustumiseen ja yhteiseloon, 1990-luvun yhteydenpitoon Neuvostoliiton hajoamisprosessin lomassa ja vuosien 1991 ja 1992 jälleennäkemisiin poliittisesti avautuneessa ilmapiirissä.

Lähestyn toisen maailmansodan kontekstia arkistolähteiden ja muistitiedon avulla. Tutkin, miten ja millaisissa olosuhteissa Martan, Marin ja Einon suhde sai alkunsa, ja millaiseksi se ehti kehittyä yhteiselon aikana. Uudelleensyntynyttä yhteydenpitoa 1990-luvulla lähestyn Marin ja Einon Martalle lähettämällä kirjeillä. Kirjeistä tutkin, millaisista asioista inkerinsuomalaiset halusivat kirjoittaa entisille isäntäperheilleen, ja miksi. Jälleennäkemisen järjestelyjä ja sen merkitystä

¹ Marin kirje 12.2.1991.

² Inkerinsuomalaiset muodostivat 1900-luvun alussa yhdessä muiden suomensukuisten kansojen kanssa Suomenlahden pohjukkaan oman kielialueen, jota on myös kutsuttu Inkerinmaaksi. Tämä monikulttuurinen alue siirtyi Stolbovan rauhassa vuonna 1617 noin sadaksi vuodeksi Ruotsin haltuun, minkä aikana alueelle muuttaneista suomalaisista muodostui nykyisten inkerinsuomalaisten esi-isiä. Tarkkaa suomensukuisten kansojen lukumäärää Inkerinmaalla on vaikeaa määrittää, mutta erinäisten arkistolähteiden ja tutkimusten perusteella sen arvioidaan korkeimmillaan olleen noin 160 000 asukasta. (Nevalainen 1990, 13–18.)

osapuolille tutkin puolin ja toisin toteutettujen vierailujen myötä otettujen retkikuvien, kirjeenvaihdon ja tutkimusta varten toteutettujen Leppähaaran perheenjäsenten haastatteluiden välityksellä. Tutkimusaineistojen ja kolmen kontekstin kautta rakennan kokonaiskuvauksen siitä, millainen suhde inkerinsuomalaisten ja isäntäperheiden välille saattoi syntyä ja miksi.

Tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä ovat inkeriläiset ja inkerinsuomalaiset sekä pakolaisuus ja siirtolaisuus. Käytän yleiskäsitettä **inkeriläiset** kuvaamaan kaikkia Inkerinmaan suomensukuisia kansoja eli vatjalaisia, inkerioisia/inkerikkoja ja inkerinsuomalaisia. Halutessani tarkentaa kohderyhmääni vain suomalaiset sukujuuret omaaviin henkilöihin, käytän käsitettä **inkerinsuomalainen**. Heihin mielletään lukeutuvan 1600-luvulla Inkerinmaalle muuttaneiden suomalaisten jälkeläisten lisäksi omasta tahdostaan 1900-luvun alkupuolella Neuvostoliittoon muuttaneet pietarinsuomalaiset, amerikan- ja kanadansuomalaiset, punapakolaiset ja loikkarit, sekä heidän kaikkien jälkeläiset.³ Käsitteiden inkerinsuomalainen ja inkeriläinen välille on kuitenkin vaikeaa vetää selvää rajaa, sillä Inkerinmaan tapahtumat koskettivat lähes kaikkia alueen asukkaita. Käsitteitä tarkastellessa on myös huomattava, että Neuvostoliitossa inkerinsuomalaisia nimitettiin lähtökohtaisesti vain suomalaisiksi.⁴

Toisen maailmansodan aikana Suomessa inkeriläisistä puhuttiin **siirtolaisina**. Termi kuvasi viranomaisten näkemystä heidän vapaaehtoisuudestaan hakea siirtoa työn perässä Suomeen. Todellisuudessa inkeriläisten siirtoja vuosina 1943–1944 voisi luonnehtia jopa työvoimapoliittisina pakkosiirtoina. Siirrot olivat teoriassa vapaaehtoisia, mutta kaikilla sotatoimialueella asuvilla inkeriläisillä ei käytännössä ollut muuta vaihtoehtoa. Joidenkin kohdalla viranomaisten voi katsoa myös johtaneen lähtijöitä harhaan perättömillä lupauksilla ja pakottamalla ihmiset jättämään kotinsa. Osa siirretyistä saapui Suomeen myös ilman virallista suostumusta siirtoon.⁵ Edellä mainitut seikat huomioon ottaen katson, että useiden inkeriläisten kohdalla kuvaavin termi olisi **pakolaisuus**. Sotatoimialueen keskeltä lähteneet inkeriläiset pakenivat myös valtiojohtoista vainoa, Stalinin puhdistuksia, mikä viimeistään täyttää vuoden 1951 Geneven pakolaissopimuksen määritelmän pakolaisuudesta.⁶ Käytän Suomeen siirretyistä Inkerinmaan asukkaista aiemmissä tutkimuksissa vakiintuneita siirtoväki ja siirtolaiset -käsitteitä. Sen sijaan, että kuvaisin käsitteillä inkeriläisten työperäistä maahanmuuttoa, alleviivaan ihmisryhmän siirtoja Suomeen viranomaistoimien seurauksena ja olosuhteiden pakosta.

³ Miettinen 2004, 17–24.

⁴ Miettinen 2004, 150–152; Savolainen 2022, 191–192.

⁵ Kähäri 2021, 182–183.

⁶ Hiltunen 2019, 22–23.

1.2 Aineistot ja metodologinen lähestymistapa

Jokainen historiantutkimus rakentuu ja konkretisoituu omassa ajassaan ja paikassaan. Toteutin tämän tutkimuksen ajassa, jolloin Venäjä käy hyökkäyssotaa Ukrainassa, ja yhteydet Suomen ja Venäjän välillä olivat poikki. Uppouduin perheeni hallussa olleeseen aineistokokonaisuuteen, josta keskeisin oli 1990-luvun kirjeenvaihto itärajan yli. Tämän aineiston ympärille lähdin luomaan tutkimusta ja keräämään lisää täydentävää tutkimusmateriaalia. Kirjeiden ohella hyödynnän tutkimuksessa Marin ja Einon lähettämiä valokuvia, jälleennäkemisistä syntyneitä matkakuvia ja Martan haastatteluun pohjautuvaa muistiota. Lisäksi toteutin aineistoa täydentävät teemahaastattelut Leppähaaran perheenjäsenille, ja syvennyin Kansallisarkistoon arkistoitujen inkeriläisten väestökorttien tarjoamaan viranomaisnäkemykseen Marin ja Einon siirtolaisuusajasta Suomessa.

Käyttämäni aineistot ja tutkimusmenetelmät sekä keskeiset käsitteet luovat tutkimukselleni laajemman metodologisen lähestymistavan. Asetelmaani yhteen nivoavana menetelmänä käytän **kontekstoinnin metodiikkaa**, mikä jäseni prosessin etenemistä ja tutkimuksen rakentumista. Perinteisesti ajateltuna konteksti eli asiayhteys ymmärretään tutkittavan ilmiön taustoituksena. Kontekstoinnin isänä pidetty brittiläinen politiikan teoreetikko ja aatehistorioitsija Quentin Skinner on kuvannut, miten kontekstointi mahdollistaa pääsyn niihin taustoihin ja intentioihin, joita kirjoittaja on halunnut tekstillään luoda. Toisin sanoen menetelmä korostaa aineistojen synnyn ja tulkinnan sidosteisuutta omaan aikaansa.⁷ Siinä missä lähde saa merkityksensä kontekstista, osallistuu lähde yhtä lailla sen luomiseen. Näin ollen myös jokainen tutkijan rakentama konteksti on omaan aikaansa kiinnittynyt tulkinta menneestä. Samalla aineistolla voi siten olla useita erilaisia konteksteja, jotka voivat vaihdella tutkimuskysymysten mukaan.⁸

Tämän tutkimuksen aineistoista nousseet kontekstit olivat osa laajempaa tutkimuksellista metodologiaa. Markku Hyrkkänen painottaa, miten tutkija luo kontekstit osana tutkimusprosessia, mikä johtaa siihen, että ne ovat myös itsessään tutkimustuloksia.⁹ Tämän tutkimuksen kontekstit rakentuivat tutkimani ihmissuhteen keskeisten käännekohtien ympärille; toisen maailmansodan aikaiseen tutustumiseen ja yhteiseloön, 1990-luvulla uudelleensyntyneeseen yhteydenpitoon Neuvostoliiton hajoamisprosessin lomassa ja vuosien 1991 ja 1992 jälleennäkemisiin poliittisesti avautuneessa ilmapiirissä. Kontekstoinnin avulla sain eväitä ymmärtää tutkimani ihmissuhteen käännekohtia ja niiden yhteyttä aikansa yhteiskunnallisiin tapahtumiin.

⁷ Skinner 1988, 75.

⁸ Saarelainen 2012, 246, 253–255, 263.

⁹ Hyrkkänen 2002, 200–203.

Miellän kirjeet hollantilaisen historioitsijan Jakob (Jacques) Pressin (1899–1970) kehittämän termin tavoin **egodokumenteiksi**, jotka tarkoittavat sellaisia kirjallisia lähteitä, joissa ihmiset kertovat itse omasta elämästään. Lähtökohtaisesti egodokumenteiksi luetaan kirjeet, päiväkirjat, omaelämäkerrat ja esimerkiksi matkakertomukset, mitkä suuntaavat tarkastelun lähteen kirjoittajaan.¹⁰ Vaikka kirjeet tarjoavat kurkistusikkunan kirjoittajan maailmaan, ne eivät ole yksioikoisesti suoria historian heijastumia, vaan esimerkkejä siitä, miten tietystä ajassa oli mahdollista ajatella ja kirjoittaa.¹¹ On kuitenkin hyvä muistaa, etteivät kirjeet kerro suoraan kirjoittajastaan vaan tekstiin on tallentunut myös ajalleen ja kulttuurilleen tyypillisiä piirteitä ja kirjekulttuuriin liittyviä normeja.¹² Edellä esitetyn perusteella tavoitteeni ei ole tavoitella absoluuttista totuutta kirjeiden takaa, vaan tarkastella kirjoittajien kokemaa totuutta, ja luoda siten oma tulkintani menneen ajan maailmasta.

Kirjeaineistooni kuuluu yhteensä 17 kirjekokonaisuutta, joista kymmenen sijoittuu vuoteen 1991, viisi vuoteen 1992 ja yksittäiset kirjeet vuosiin 1994 ja 1995. Tyypillistä kirjekokonaisuuksille on, että Mari ja Eino kirjoittivat molemmat omat kirjeensä, jotka lähetettiin yhteisessä kirjekuoressa. Näin ollen egodokumenteiksi luettavia yksittäisiä kirjeitä on yhteensä 24 kappaletta, joista yhdeksän on Marin ja viisitoista Einon. Alkuperäisten kirjekuorien postileimojen ja kirjeiden päiväysten perusteella pystyin päättelemään, että yksi kirjekuori ja kaksi kirjettä puuttuivat. Kirjekokonaisuuksista neljässätoista oli päiväys, mikä helpotti kirjeiden järjestämistä kronologiseen järjestykseen. Loput kirjekokonaisuudet oli mahdollista järjestää niiden sisältöjensä tai kirjekuorissa erottuvien postileimojen perusteella.

Marin ja Einon kirjeissä on havaittavissa heikompi suomen kielen kirjallinen osaaminen, kun erityisesti sijamuotojen ja kaksoiskonsonanttien käyttö oli virheellistä ja sanavarasto niukkaa (ks. kuva 1 ja kuva 2). Kirjoitusasultaan kirjeet muistuttavat Keravuoren tutkimia itseoppineita kirjoittajia. Hänen mukaansa itseoppineeksi luetaan ihminen, joka on jäänyt joko kokonaan muodollisen koulutuksen ulkopuolelle tai saanut sitä vain vähän.¹³ Erityisesti Einon suomenkielinen koulutaipale jäi vain marginaaliseksi kokemukseksi, mitä hän pahoitteli kolmessa kirjeessään: ”Antaka anteksi jos että mitä ymmärä minä käin suomen koulusa puoli vuota 0 lukasa”. Vasta alkuun päässyt koulu loppui Einon kohdalla hänen palattuaan Neuvostoliittoon, jossa opetusta annettiin venäjäksi.¹⁴

¹⁰ Keravuori 2012, 15–16, 21.

¹¹ Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 273.

¹² Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 22.

¹³ Keravuori 2012, 22.

¹⁴ Einon kirje 12.2.1991.

Lehtiä

Rakas karvattu Emäntäni Martha,
 Enuskosi rakas Martha ett sinä minulle
 niin vakkan kirjien lähität ii sitä jaksaa
 mut ilma kynsilä lukea, Oli minulle
 moanta kerta halu kirjitta vaim pelkäsien
 ehkä työ katsottu onkään kirjen halvaksi.
 Myö olemme köyhijä ja kulkeureita olemme
 kulkeureita olemme kulkeut maata ja merta,
 muut Jumala on aina meidän kansame
 hänen pyhät engelin aina meitä varjot.

Kuva 1: Marin ensimmäisen kirjeen (12.2.1991) alkusanat Martalle. Kuva: Susanna Leppähaara.

Hyvä päivä rova Martha!
 Kirjota teile Eino Karhu.
 Minä olin pikkus pois kous
 läksimme pois Suomesta minut
 oli kusi vuotta nyt jo aprili
 kosa tullo 54 siit en männyt
 hyvin palja aika 48 vuotta.
 Pyl minä muistan kaisi kous
 elime teillä. Minä häin tejen
 kansa jalna pelhalla tejen sisikole
 vierasa ja kerosella tejen äi-
 tilä järven rannalla. Olen muistont
 teita usjan kerosan. Hyvät mui-
 stut aina tulot pähä. Ennempä

Kuva 2: Einon ensimmäisen kirjeen (12.2.1991) alkusanat Martalle. Kuva: Susanna Leppähaara.

Sen sijaan Marin koulutaustasta ei ole tietoa, mutta hänen ollessaan kouluikäinen 1910–1920-luvuilla Inkerinmaalla toimi useita suomenkielisiä kouluja.¹⁵ Alkujaan 1800-luvulla luterilainen kirkko huolehti suomenkielisestä alkeisopetuksesta hyödyntäen Suomesta hankittuja oppimateriaaleja. Kun maaorjuus lakkautettiin vuonna 1861, sai se aikaan harppausaskeleen suomenkielisen kansakoululaitoksen kehitykselle, mitä ilmentää vuonna 1863 perustettu

¹⁵ Flink 2000, 185, 127–130. Vuoden 1918 lopussa Pietarin läänin sivistystoimen tilaston mukaan Inkerinmaalla toimi 313 koulua, joissa 248 oli suomenkielinen opettaja (Flink 2016, 82). Koulujärjestelmän kehityksestä Inkerinmaalla yksityiskohtaisemmin ks. Flink 2000.

suomenkielinen opettajaseminaari Kolppanaan. Vuosisadan lopulla koulut siirtyivät valtion valvontaan, ja vuonna 1908 voimaan tullut kansanopetuslaki velvoitti koulujen viralliseksi kieleksi venäjän. Tosin käytännössä kielten paikallinen soveltaminen vaihteli, sillä aina Stalinin 1930-luvulla käynnistämiin venäläistoimiin asti opetus Inkerinmaalla toteutettiin pitkälti suomeksi.¹⁶ Ajalleen tyypillisesti maaseudun lasten koulupolku saattoi kuitenkin olla repaleinen ja lyhyt.

Vaikka itseoppineisuus oli ilmiönä yleisempi 1800-luvulla, ja Keravuoren tutkimus kohdistui 1860-luvulle, on termin käyttö perusteltua Marin ja Einon suomen kielen kirjallisessa taidossa. Edellä esitetyn pohjalta voidaan todeta erityisesti Einon suomenkielisen koulutaipaleen vähäisyys. Kun Neuvostoliittoon paluun jälkeen koulu käytiin venäjäksi eikä suomea uskallettu sanktioiden tai syrjinnän pelossa käyttää, jäi kirjoitustaito unholaan. Varmaa ei myöskään ole, miten paljon Mari ja Eino käyttivät suomea/inkeriä palattuaan Neuvostoliittoon. Tietävästi Eino ei enää siirtänyt suomen kielen taitoa jälkikasvulle, joten yhteinen kieli saattoi useimmiten olla venäjä kuin suomi.

Tutkimusprosessi käynnistyi syksyllä 2022, kun luin ja translitteroin kirjeaineiston. Kirjoitusasun haasteellisuuden vuoksi sain tulkinta-apua äidiltäni Merja Leppähaaralta, joka oli aikanaan Martan apuna kirjeenvaihtoprosessissa. Translitteraatioissa noudatettiin alkuperäistä kieliä kirjeitusvirheineen ja välimerkkeineen. Itse kirjeiden analyysissä luonnehdin itseäni Keravuoren tavoin 1860-luvun vaikeaselkoista kirjeaineistoa analysoineen ranskalaisen kirjallisuudentutkijan Mireille Bossisin esittämäksi ”**tahdittomaksi kolmanneksi lukijaksi**” (orig. *un tiers lecteur indiscret*). Menetelmä korostaa rooliani kirjeiden ulkopuolisena lukijana, joka avaa kirjeiden saloja salapoliisin omaisesti seuraamalla aineistosta kumpuavia vihjeitä ja kysymyksiä. Kirjeiden haasteellisuuden vuoksi rakensin menetelmäni hitaalle ja toistuvalla lukemisella, jossa tekstin herättämät kysymykset olivat keskeisessä osassa tutkimusprosessin etenemistä. Näihin kysymyksiin etsin vastauksia muusta tutkimusaineistosta ja aiemmista tutkimuksista, minkä jälkeen palasin kirjeiden pariin uuden tiedon valossa.¹⁷

Käyttämäni kirjeaineistoa voi luonnehtia harvinaislaatuiseksi, sillä vastaavaa isäntäperheiden ja inkerinsuomalaisten välistä yhteydenpitoa koskevaa kirjallista materiaalia ei löydy suomalaisista arkistoista tai ole aiemmin käytetty tutkimusaineistona. Edes *Inkeri ja inkeriläisyys – muistot talteen, arkistot haltuun* -hankkeen (2018–2020) myötä syntynyt ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) hallinnoima *Inkeri ja inkeriläisyys* -arkistokokonaisuus ei laajuudestaan huolimatta tarjoa vastaavaa. Aineiston ongelmallisuutena miellän sen yksipuolisuuden, sillä Martan lähettämät

¹⁶ Korte & Savolainen 2023, 38–42, 114–115.

¹⁷ Bossis 1998, 21–27; Keravuori 2015, 38–39, 42.

vastauskirjeet puuttuvat kokoelmasta. Epäsymmetriasta huolimatta aineisto lukeutuu sosiologi Liza Stanleyn määrittelemään kirjekokoelman (*epistolarium*) käsitteeseen, joka täyttyy yhden lähettäjän jäljellä olevasta kirjemateriaalista.¹⁸ Lisäksi Martan näkökulmia oli mahdollista täydentää tutkimukseni muilla aineistoilla.

Kirjeitä täydentävänä aineistona syvennyn Marin ja Einon kirjeiden mukana lähettämiin valokuviiin (6 kpl) ja vuosien 1991 ja 1992 toteutettujen jälleennäkemisten yhteydessä otettuihin matkakuviiin (20 kpl). Matkakuville tyypillistä oli kokoontua yhteistuumin kuvattavaksi eri kokoonpanojen voimin. Puolestaan kirjeiden mukana lähetetyissä kuvissa Mari ja Eino halusivat visuaalisesti kertoa itsestään (ks. kuva 3). Näen ollen matkakuvat edustavat muistin välineiksi tarkoitettua materiaalista jälkeä, kun taas kirjeiden mukana lähetetyt kuvat on alkujaan otettu muuta tarkoitusta varten, esimerkiksi Einon rintakuvat (kuva 3) ovat todennäköisesti olleet vanhoja passikuvia.

Kuva 3: Einon lähettämät pikkukuvat itsestään kuvatekstien perusteella 25- ja 53-vuotiaana.

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut valokuvien osuudesta tutkimani ihmissuhteen laatuun ja yhteydenpitoon. Selvittääkseni kuvien merkitystä suhteelle, tulee minun syventyä kuvien sisältöihin ja kuvaushetkiin. Rakennan analyysini saksalaisen taidehistorioitsijan Erwin Panofskyn (1892–1968) kehittämän kolmivaiheisen ikonografis-ikonologisen tulkintamallin ympärille, millä tavoittelen kuvan tärkeimmän sisällön, visuaalisten viittausten ja kulttuurisen merkityksen ymmärtämistä. Käytännössä ensimmäisessä esi-ikonografisessa vaiheessa syvennyin kuvien yleisluontoisiin sisältöihin, joiden perusteella jaoin kuvat seuraaviin alaryhmiin: kuvat auton kanssa, potretit Suomessa, potretit Inkerinmaalla ja alkuperäisestä kuvaushetkestä irrotetut valokuvat, joilla viitataan kirjeiden mukana lähetettyihin valokuviiin. Menetelmän toisessa ikonografisessa vaiheessa

¹⁸ Stanley 2004.

palasin alaryhmien pariin etsien kuvien tavanomaisia merkityksiä. Näiden pohjalta pystyin kolmannessa ikonologisessa vaiheessa tulkitsemaan kuvien ja kuvaushetkien merkitystä nimenomaan tutkimani ihmissuhteen näkökulmasta.¹⁹

Selvittääkseni kirjeistä ja valokuvista heränneitä kysymyksiä, toteutin aineistoa täydentävät haastattelut Leppähaaran perheenjäsenille; yksilöhaastattelun tädilleni Paula Ruokolalle (os. Leppähaara) ja ryhmähaastattelun vanhemmilleni Merja (os. Kaijasilta) ja Ilkka Leppähaaralle. Haastattelumenetelmäksi valitsin **teemahaastattelun**, jossa keskustelua rytmittivät ennalta määritellyt teemat ja apukysymykset. Nojaamalla liikaa haastattelukysymyksiin, haastattelutilanne tarjoaisi tutkijalle vain raportin omaisen kysymysvastaus-vuoropuhelun, jossa haastateltavan kokemusmaailma voisi jäädä tavoittamatta.²⁰ Tätä tutkimusta varten pidetyissä teemahaastatteluissa teemoiksi valikoituiivat tutkimuksessa käytetyt kolme kontekstia. Haastattelut äänitettiin ja litteroitiin, ja tutkimuksen valmistuttua äänitteet arkistoitiin tutkijan omaan kotiarkistoon. Tutkimuksen muu aineisto luovutettiin arkistoitavaksi osaksi Suomen Kirjallisuus Seuran hallinnoimaa *Inkeri ja inkeriläisyys* -arkistokokonaisuutta.

Haastatteluista esille nousutta muistitietoa lähestyn **muistelukerronnan** termin näkökulmasta, millä viitataan muistelijan tapaan tuoda muistonsa esille kerronnallisen tarinan kautta. Termillä korostan tarkan muistamisen sijaan kerrontahetkellä syntyvää muistelua, jossa yhdistyy kognitiivinen muistiin palauttaminen, muistojen sanalliseen muotoon pukeminen ja niiden jakaminen haastattelutilanteessa. Muistelukerronnassa keskeistä on kertojan subjektiivinen kokemus ja koettu totuus menneestä, ei muistojen paikkansapitävyyden selvittäminen.²¹ Edesmenneen Martan muistoihin syvennyn Merjan vuosina 1991–1992 laatiman noin A5-liuskan kokoisen haastattelumuistion avulla. Muistioon Merja kirjasi ranskalaisin viivoin Martan muistoja luonaan majoittuneista inkerinsuomalaisista ja yhteiselosta Leppähaaran tilalla.

Monipuolinen ja harvinaislaatuinen aineistoni mahdollistaa uudenlaisen ja moniulotteisen tulokulman aiempaan tutkimukseen. Aineistossani keskeistä on lähestyä sitä sen tarjoaman sisällön mahdollisuuksien näkökulmasta, ei niinkään arvioida, miten hyvin ja totuudenmukaisesti aineisto edustaa omaa aikaansa. Analyysissä tärkeää oli saavuttaa ymmärrystä aineistojen toimijoiden elämästä ja sitä kautta tutkimani ihmissuhteen laadusta, kehityksestä ja ylläpidosta. Oleellista oli keskittyä tarkastelemaan aineistoa oman kontekstinsa yhtenä ilmentymänä ja koettuna totuutena.

¹⁹ Burke 2014 [2001], 43.

²⁰ Hyvärinen 2017, 177.

²¹ Savolainen 2015, 52–56.

1.3 Teoreettinen viitekehys ja aiempi tutkimus

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys kiinnittyy uuden sotahistorian, kokemushistorian, inkeriläistutkimuksen ja yllirajaisen historiantutkimuksen kenttään. Uuden sotahistorian mukaisesti tutkimuksessani nousevat keskiöön viranomaislähteissä hiljaisiksi jääneet ihmisryhmät; suomalaiset yksityismajoittajat ja heidän luokseen majoittuneet inkeriläiset. Alkunsa 1960-luvulla saaneen uuden sotahistorian perinne korostaa poliittisten keulahahmojen ja keskeisten sotatapahtumien sijaan sodan arkisia asioita ja kokemuksia kaikissa ihmisryhmissä. Jotta sotaa voi ymmärtää, tulee katse suunnata tapahtumien ruohonjuuritasolle, ja ennen ja jälkeen varsinaisen sota-ajan.²² Tutkimusasetelmani inkeriläisten ja yksityismajoittajien välillä täydentää osuvasti edellä kuvaamaani uuden sotahistorian perinnettä antaen äänen viranomaislähteissä toissijaiseen asemaan jääneille inkeriläisille ja yksityismajoittajille.

Keskeinen avain historiallisen ajan ymmärtämiselle, on tutkia menneisyyden ihmisten tapaa kokea ja ajatella omassa ajassaan. Kokemuksiin pohjautuva historiantutkimus yleistyi ensin 1960-luvulla osana uutta sosiaalishistoriaa, nostaan suosiotaan 2000-luvun alkupuolella osana saksalaista kokemushistorian perinnettä.²³ Saksalainen historioitsija Reinhart Koselleck (1923–2006) kuvasi, miten kokemusten analysoinnissa keskeistä on ymmärtää niihin vaikuttavat taustatekijät, aiemmat käsitykset, uskomukset ja normit. Kokemus ei siten muodostu tyhjiössä vaan jatkumona aiemmille kokemuksille, jotka puolestaan vaikuttavat tulevaisuuden odotuksiin. Tämän perusteella on havaittavissa kehä menneiden kokemusten, tulevaisuuden odotusten ja nykyhetken kokemusten välillä.²⁴ Tutkimuksessani kokemuksellisuuden kehä konkretisoituu eritoten kirjeaineistossa ja haastatteluissa, joissa mennyttä tulkitaan haastattelu- tai kirjoitushetken ja tulevaisuuden odotusten valossa. Uuden kerroksen kehään tuo oma tulkintani aineistosta, mikä puolestaan kiinnittyy tutkimusajankohtaan.

Tutkimukseni täydentää kansainvälisten suhteiden historiaa ja yllirajaista eli transnationaalista tutkimuskenttää muodostaen yhteyden Suomen ja Venäjän/Neuvostoliiton historioiden välille. Yllirajaisuuden tutkimuksessa keskeistä on liikkua kansallisesta näkökulmasta kohti laajempia yllirajaisia kokonaisuuksia. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa eri maantieteellisten, kansallisten, kielellisten tai kulttuuristen rajojen ylittävä toiminta, liike tai kulttuuri.²⁵ Tämä tutkimus lukeutuu alalla uraa uurtaneen yhdysvaltalaisen antropologi Steven Vertovecin

²² Bourke 2005, 21, 25, 29.

²³ Kivimäki 2019, 10–11.

²⁴ Koselleck 2004, 255–275.

²⁵ Martikainen, Karhu & Hämäläinen 2023, 7–9.

hahmotteleman ylijärjestyksen kuuden alaryhmän ensimmäiseen, sosiaaliseen morfologian ryhmään. Tällä tarkoitetaan valtiolliset rajat ylittäviä sosiaalisia yhteisöjä ja verkostoja – yleisemmällä tasolla esimerkiksi perheen ja ystävien ylijärjestyksistä yhteydenpitoa.²⁶ Tutkimus syvennyy suomalaisten isäntäperheiden ja inkeriläisten väliseen suhteeseen ja sen ylläpitoon. Tavoitteena on luoda kuvaus tutkimani ihmissuhteen laadusta ja kehityksestä, ja samalla kuvata Suomen ja Venäjän/Neuvostoliiton valtioiden siviilien ylijärjestyksistä yhteydenpitoa.

Aiempien tutkimusten valossa on nähtävillä tutkimusaukko, jossa suomalaisessa yksityismajoittajien historiassa inkeriläisten ja isäntäperheiden välinen suhde, erityisesti sen kokemushistoriallinen näkökulma, on jäänyt paitsioon. Aiemmissä tutkimuksissa esille nousseet huonot majoituskokemukset kaipaavat rinnalleen tasapainottavia positiivisia kertomuksia, jotka jäävät viranomaislähteissä taka-alalle. Käytössäni oleva aineisto tarjoaa erinomaiset edellytykset tämän tutkimusaukon paikkaamiselle. Aineistollani on mahdollista tuoda esille aiemmissä tutkimuksissa vaietuiksi jääneet onnistumisen kokemukset, ja näin todistaa ilmiön monimuotoisuutta. Samalla tutkimus täydentää inkeriläisten ja suomalaisten välisen vuorovaikutuksen historian kokonaiskuvaa kokemushistoriallisesta näkökulmasta.

Inkeriläisistä kertovaa kirjallisuutta voi luonnehtia vilkkaaksi aina 1980-luvun lopulta alkaen, puhutaan jopa ”Inkeri-innostuksesta”.²⁷ Poliittisesti avautuneessa ilmapiirissä keskeiseksi muodostuivat muistaminen ja muistelmat. Puolestaan tieteelliset tutkimukset ilmenivät aluksi laajoina viranomaislähteisiin perustuvina historiakatsauksina, joiden tavoitteena oli saattaa alueen historialliset tapahtumat ja kohtalonhetket kansiin ja lukijoiden tietoon.²⁸ Sitten mielenkiinnon kohteiksi nousivat toisen maailmansodan aikaiset tapahtumat yksityiskohtaisemmin, kuten väensierrot ja Stalinin puhdistukset.²⁹

Ymmärtääkseni tutkimani ihmissuhteen syntyä ja yhteiseloä siirtolaisuuden aikana, syvenny inkeriläisten siirtoihin ja siirtolaisuuteen liittyvään aiempaan tutkimukseen, joista keskeisimpiä ovat Reijo Rautajoen, Pekka Nevalaisen ja Toivo Flinkin tutkimukset. Rautajoki on keskittynyt tutkimuksessaan *Vaiettu vaellus* vuosien 1942–1945 aikaisiin inkeriläisten vastaanotto- ja karanteenileireihin Viron ja Suomen alueella. Aikalaislähteiden avulla hän on luonut yksityiskohtaisen kuvan leirien toiminnasta ja olosuhteista sekä inkeriläisten siirroista

²⁶ Vertovec 2009, 4–5.

²⁷ Nevalainen 1990, lukijalle.

²⁸ Esim. Nevalainen & Sihvo 1991; Jokipii 1995.

²⁹ Esim. Flink 2010; Kauppala 2011; Rautajoki 2020; Reuter 2023.

kotiseuduiltaan Suomeen.³⁰ Viranomaislähteisiin nojaava Nevalaisen väitöskirja *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla* luo kattavan kuvauksen siirtolaisuusajasta ja esimerkiksi majoitusjärjestelyistä Suomessa. Hyvänä jatkumona edellisiin käytän Flinkin teosta *Kotiin karkotettavaksi*, joka avaa uusien asiakirjalöydösten valossa inkeriläisten siirtoja, niiden syitä ja seurauksia, sekä Suomessa vallalla olleiden heimoaatteiden merkitystä osana tapahtumien ketjua. Katseensa Flink kohdistaa nimenomaan paluusiirtoihin Neuvostoliittoon.³¹

Merkittävimpana vertailukohtana inkeriläisten ja isäntäperheiden välisiin suhteisiin pidän inkeriläisten kokemushistoriaan haastatteluiden avulla perehtyneen Outi Kähärin artikkelia ”*Kyllä mäkin muistan, kun ne Valpon miehet kävivät*” – *Ruotsiin paenneiden inkeriläisten arjen turvattomuus jatkosodan aikaisessa ja jälkeisessä Suomessa*. Artikkelissa Kähäri on nostanut esille, miten inkeriläiset kohtasivat isäntäperheiden ja työnantajien taholta myös suoraa kaltoinkohtelua, mikä johti epäluottamukseen ja turvattomuuden tunteeseen. Odotukset turvallisista ja paremmista elinolosuhteista murenivat kertaheitolla, kun inkeriläisille ei tarjottu heidän ammattitaitoaan vastaavaa työtä, perheitä majoitettiin huonoihin ja puutteellisiin olosuhteisiin eikä palkkoja voinut edes pitää palkkoina.³² Myös arkistolähteet tarjoavat merkkejä huonoista kokemuksista esimerkiksi puolin ja toisin lähetettyjen valituskirjeiden muodossa. Tosin on hyvä muistaa, ettei tämä ole koko totuus, vaan valtaosalla yhteiselo sujui ongelmitta.³³ Inkeriläisten ja yksityismajoittajien välisen suhteen ja kokemusten tutkimuksessa onkin tärkeää hyödyntää monipuolisia aineistoja kuvaamaan ilmiön variaatiota.

Vaikka näkökulmani kohdistuu inkeriläisiin, on hyvä muistaa, että suomalaiset kodit avasivat ovensa myös Karjalan evakoille ja neuvostoliittolaisille sotavangeille, mutta lähtökohdiltaan ja suuruusluokaltaan ryhmät erosivat merkittävästi toisistaan.³⁴ Karjalan evakoihin ja inkeriläisiin suhtauduttiin suopeammin kuin sotavankeihin, jotka nähtiin ennen kaikkea vihollisina. Valtiollisella taholla koettiin tärkeäksi siirtoväen integroiminen kantasuomalaisiin, mutta sotavankien kohdalla kyseessä oli vankileirijärjestelmää ja maataloustöitä helpottava käytännön järjestely. Oudot tavat, vieraat kielet ja ortodoksisuus saivat monen majoittajan ennakkoluulot ja epäilyt heräämään myös inkeriläisiä ja karjalaisia kohtaan. Molemmilla ryhmillä oli jokin kytkös joko Neuvostoliittoon tai

³⁰ Rautajoki 2020.

³¹ Flink 2010.

³² Kähäri 2021, 186–191.

³³ Esim. Nevalainen 1990, 214–217, 246–247; Rautajoki 2020, 68.

³⁴ Esimerkiksi keväällä 1944 eri puolilla Suomea yksityismajoitettiin noin 110 000 Karjalan evakkoa (Rautajoki 2020, 63). Sotavankien yhteenlaskettu lukumäärä jatkosodan aikana oli reilu 64 000 (Roiko-Jokela 2004, 281). Heistä kuitenkin vain noin neljännes sijoitettiin yksityistalouksiin (Danielsbacka 2013, 141).

sen raja-alueeseen, mikä herätti pelkoa esimerkiksi kommunisteista ja vakoojista.³⁵ Koska inkeriläisten ja isäntäperheiden välisiä suhteita on tutkittu varsin niukasti, näen relevantiksi laajentaa aiempien tutkimusten tarkastelua Karjalan siirtoväen majoitustutkimuksiin.

Tämän tutkimuksen kannalta merkittävänä Karjalan evakoita koskevana aiempiana tutkimuksena miellän Tuomas Teporan artikkelin *Itsekkäät evakot ja ahneet isännät – talvisodan evakuoinnin kokemushistoriaa*. Se on osa laajamittaista kokemukseen pohjautuvaa Pirkko Kanervon, Terhi Kivistön ja Olli Kleemolan toimittamaa *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani* -kokoomateosta. Tepora on artikkelissaan muistuttanut, ettei muistitiedossa korostuneita huonoja kokemuksia voida yleistää, vaan yhtä paljon on myös hyviä kohtaamisia ja onnistunutta yhteiselo. Talvisodan alkuvaiheista alkaen kerätyissä evakoiden mielialaraporteissa epäkohdat nousivat usein onnistumisia näkyvämmiin esille, mikä osittain vääristää kokonaisuutta. Monet saivat aidosti kokea olevansa osa isäntäperhettä ja tuntea pitkän evakkotaipaleen jälkeen olonsa tervetulleeksi.³⁶

Tutkimukseni 1990-luvun konteksteihin perehdyn Kristiina Häikiön, Antti Luoman ja Juha-Matti Ritvasen tutkimusten avulla. Luoma on keskittynyt väitöskirjassaan *Inkerin kirkon nousu ja suomalaiset 1988–1993* Inkerinmaan uskonnollisiin kehityskulkuihin osana poliittisesti avautunutta ilmapiiriä ja Neuvostoliiton hajoamisprosessia. Yksityiskohtaisen näkökulman Neuvostoliiton hajoamiseen ja Suomen asemaan tässä yhteiskunnallisessa murroksessa puolestaan tarjoaa Ritvanen väitöskirjassaan *Mureneva kulmakivi*. Hyvänä jatkumona tapahtumaketjulle hyödynnän Häikiön väitöskirjaa *Paluumatkan mutkat*, joka kuvaa yksityiskohtaisesti inkeriläisten paluumuutto-oikeutta tuoden ensimmäistä kertaa esille tapahtumasarjan yksityiskohtia ja siihen johtanutta poliittista päätöksentekoa.

Aineistollisesti tämän tutkimuksen keskiössä olivat harvinaislaatuiset kirjeet, joiden tutkimuksen metodologisena kivijalkana pidän Maarit Leskelä-Kärjen, Anu Lahtisen ja Kirsi Vainio-Korhosen toimittamaa *Kirjeet ja historiantutkimus* -teosta, joka kuvaa monipuolisesti kirjeiden käyttöä historiantutkimuksessa. Tutkimieni kirjeiden haasteellisen kirjoitusasun vuoksi, etsin aineiston tulkintaan ja analyysiin tarttumapintaa Kirsi Keravuoren *Itseoppineet kirjoittajat, kirjeenvaihdon kulttuuri ja kirjeet egodokumentteina* -tutkimuksesta sekä hänen esittelemästään Mireille Bossisin *Ursin et Ernestine. La parole des muets de l’Histoire* -teoksesta, joissa molemmissa käytetään vaikeaselkoista kirjemateriaalia aineistona.

³⁵ Nevalainen 1990, 214, 217, 222–224.

³⁶ Tepora 2018, 70.

1.4 Tutkimusetiikka

Tutkijana minulla on tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) hyvän tieteellisen käytännön ohjeen mukaisesti vastuu tutkimukseni luotettavuudesta, rehellisyydestä, arvostuksesta ja vastuunkannosta.³⁷ Historiantutkimuksessa nämä periaatteet kulminoituvat myös menneisyyteen, sillä tutkijana olen vastuussa tutkimuskohteeni oikeudenmukaisesta ja vastuullisesta kohtelusta. Tutkijan velvollisuutena on luoda oikeutta menneisyyden tutkimuskohteelle, mutta myös nykyisyyden ja tulevaisuuden lukijakunnalle laatimalla argumentaatio lukijalle ymmärrettävään muotoon tutkimuskohdetta kunnioittaen.³⁸

Pohtiessani tutkimusasetelmani eettisyyttä törmäsin vähemmistöhistorian, tutkijapositioni ja kirjetutkimuksen problematiikkaan. Vähemmistöjen historiaan *Suomen romanien historia* -projektissa perehtynyt Panu Pulma korostaa artikkelissaan ”*Entä jos he eivät halua, että heidän historiansa kirjoitetaan*”, miten vähemmistöjen historian tutkimus on väistämättä aina poliittinen teko ja puheenvuoro poliittisessa keskustelussa.³⁹ Tähän huomioon nojaten tutkimukseni eettisenä ja poliittisena tavoitteena on tutkitun ilmiön ja kohteen mahdollisimman läpinäkyvä ja totuudenmukainen kuvaus. *Suomen romanien historia* -projektia mukaillen tätä tutkimusta eivät ohjaa ulkopuoliset vaatimukset, vaan kaikki perustuu tieteellisiin periaatteisiin ja tutkijan autonomiaan, joilla pyrin saavuttamaan poliittisesti sitoutumatonta oikeutta kohderyhmilleni heidän omista lähtökohdistaan käsin. Koska kokemushistoriallisia tutkimuksia inkeriläisten ja suomalaisten isäntäperheiden välisistä suhteista on niukasti, haluan alleviivata tutkimukseni tapausluontoisuutta, ja painottaa sen merkitystä osana laajempaa ja moniäänistä ilmiötä.

Koska inkeriläisyys on kautta 1900-luvun ollut osa poliittista keskustelua, joko läsnä- tai poissaolollaan loistaen, tuli minun suunnata katseeni tarkastelemaan inkeriläisaiheita laajemmassa kirjossa kuin vain aiempien tutkimusten valossa. Aluksi 1920–1930-luvuilla inkeriläisaiheet ilmenivät heimoaatteenä ja ideana veljeskansasta, mutta muuttui toisen maailmansodan tapahtumien jälkeen vaietuksi aiheeksi. Kylmän sodan kiristynyt ilmapiiri idän ja lännen välillä, ja Suomen puolueeton rooli näiden keskellä, johtivat poliittiseen hiljaisuuden aikakauteen. Inkeriläisaiheet tulivat jälleen ajankohtaisiksi 1980-luvun lopulla vapaamman poliittisen ilmapiirin myötä. Tällöin puhuttiin myös kunniavelan käsitteestä, jolla viitattiin näkemykseen Suomen kiittämättömästä asenteesta inkerinsuomalaisia kohtaan. Häpeän tunteeseen ja kunniavelkaan yhdistettiin erityisesti

³⁷ Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 2/2023.

³⁸ Kalela 2000, 55, 63; Vainio-Korhonen 2017, 29.

³⁹ Pulma 2017, 185.

inkeriläisen heimopataljoonan sotamiesten kohtalo. Taistellessaan Suomen puolella heille luvattiin Suomen kansalaisuus sodan loputtua. Rauhan ehtojen myötä heidät kuitenkin palautettiin Neuvostoliittoon, jossa ”kiitoksena” odottivat vankila tai karkotus pakkotyöhön Siperiaan.⁴⁰

Tässä tutkimuksessa inkeriläisaihetta lähestytään kirjeaineiston keinoin, mikä liittyy tutkimukseni osaksi kirjeisiin liittyvää eettistä keskustelua. Luonteeltaan kirjeet ovat dialogisia; kahden henkilön kirjallisia viestejä toisilleen omassa ajassaan. Niiden yksityinen ja henkilökohtainen luonne velvoittaa tutkijaa pohtimaan, miten käsitellä aineistoa kunnioittavasti ja vastuullisesti. Jo edesmennyt kirjeen kirjoittaja ei pysty enää itse kommentoimaan omaa kirjoitustaan tai tutkijan tapaa tehdä tekstistä tulkintoja. Miten siis antaa ääni henkilölle, jonka kokemusmaailmaan pääsee käsiksi vain osittain?⁴¹

Vaikka kirje mielletään henkilökohtaiseksi asiakirjaksi, niitä laadittiin ja luettiin monesti yhdessä perheen kesken, jolloin kirjeistä tuli omalle perhepiirille julkisia.⁴² Tämä piirre oli havaittavissa myös Marin ja Einon kirjeissä: ”Poika istu minun rinnalla uottelo ko minä kirjoitan sit lahemme Hatsina”.⁴³ Martan lisäksi he osoittivat useita kirjeitä myös hänen perheelleen; olettamuksena oli, että kirjeitä luetaan yhdessä. Lisäksi kirjeissä oli havaittavissa tietoisuus vallalla olleesta mahdollisuudesta, että kirjeet voisivat hävitä postissa tai joutua väärin käsiin, mikä sijoitti ne yksityisen ja julkisen tilan rajapinnalle. Ottaen huomioon edellä mainitut yksityiskohdat käyttämäni kirjeaineiston luonteesta, voin oikeuttaa kirjeiden käytön osana julkista tieteellistä tutkimusta.

Kirjeiden lisäksi tutkimusaineistoni haastattelut vaativat syvällisempää eettistä pohdintaa, kun syvennyin tarkastelemaan omaa tutkijapositioniani haastatellessani perheenjäseniäni ja lähisukulaisiani. Aineiston luomisen näkökulmasta tutkijan rooli on voimakkaimmillaan juuri haastattelutilanteessa, mikä korostuu, kun tutkimuskohteena ovat tutkijalle tutut henkilöt tai sisäpiirin jäsenet.⁴⁴ Sisäpiirihaastatteluiden vahvuuksina Tuula Juvonen mainitsee jo-opitun ymmärryksen yhteisestä kielestä ja eleistä, mikä helpottaa vuorovaikutustilanteen etenemistä. Haasteita voi kuitenkin luoda olettamukset asioiden yhteisymmärryksestä, jolloin vieraille tutkijalle kerrotut asiat saatetaan esittää yksityiskohtaisemmin kuin tutulle haastattelijalle.⁴⁵

⁴⁰ Häikiö 2022, 393–394.

⁴¹ Lahtinen et. al. 2011, 23–24.

⁴² Lahtinen et. al. 2011, 15.

⁴³ Einon kirje 11.10.1991.

⁴⁴ Savolainen & Taavetti 2022, 18–19; Juvonen 2017.

⁴⁵ Juvonen 2017, 401–402.

Laatimissani haastatteluissa noudatin teemahaastattelun omaisesti mahdollisimman avoimia kysymyksenasetteluja ja kannustin haastateltavia kerronnalliseen ulostuloon, millä pyrin estämään edellä mainitut sisäpiiriin liittyvät olettamukset. Tarkentavat kysymykset, kuten ”kertoisitko tarkemmin” tai ”kuvailisitko tätä”, takasivat kattavan ja laadukkaan haastatteluaineiston synnyn yhteisen vuorovaikutustilanteen tuloksena. Käytän haastatteluissa esille nousseista ja tämän tutkimuksen edesmenneistä henkilöistä heidän oikeita etu- ja sukunimiänsä. Elossa oleville Leppähaaran suvun jäsenille oli tärkeää, että myös he saivat esiintyä tutkimuksessani omilla nimillään. Puolestaan Marin ja Einon jälkikasvua ei tavoitettu suostumuksen saamiseksi, joten olen jättänyt heidät nimeämättä. Tarvittaessa olen myös sumentanut heidän kasvonsa valokuvista tunnistamattomiksi.

2 Tutustuminen ja yhteiselo toisen maailmansodan aikana

Tässä luvussa lähestyn toisen maailmansodan aikaisen tutustumisen ja yhteiselön -kontekstia. Tutkimusaineistoina hyödynnän muistitietoa, Martan haastatteluun perustuvaa muistiota ja arkistolähteitä. Aineistojeni ja aiemman tutkimuksen valossa luon kuvan Marin ja Einon saapumisesta Suomeen ja Leppähaaran tilalle. Selvitän, millaisissa olosuhteissa tutkimani ihmissuhde sai alkunsa, ja millaiseksi se ehti kehittyä yhteiselön aikana.

2.1 Matka Suomeen ja ensikohtaaminen

Pohjois-Inkerissä Lempaalan kylässä 6. helmikuuta vuonna 1910 syntynyt Mari Kuokkanen⁴⁶ joutui elämänsä aikana kohtaamaan 1900-luvun inkeriläisten kohtalonhetket, kun Inkerinmaata muiden Neuvostoliiton reuna-alueiden tavoin alettiin venäläistämään ja pakkokollektivoimaan 1930-luvulla. Käytännössä tämä tarkoitti yksityistilojen maiden ja omaisuuden luovuttamista valtiolle, ja muuttamista yhtenäistalouksiin eli kolhooseille. Usein myös talonväki karkotettiin pakkotyöhön kauas kotiseuduiltaan. Valtionvihollisen saappaisiin joutuneet talonpoikaistaustaiset inkerinsuomalaiset kohtasivat karkotuksen ja kollektivoinnin lisäksi vuonna 1937 voimaan astuneen joukkoterrorilain aikaansaamat Stalinin puhdistukset, joiden aikana on arvioitu menehtyneen jopa puolet koko inkerinsuomalaisesta väestöstä (50 000–60 000 henkeä).⁴⁷

Myös Kuokkasen perhe joutui pakkokollektivoinnin yhteydessä lähtemään kotiseuduiltaan, kun “1936 vuonna oman tuvan ovet kiini painoimme”.⁴⁸ Mari siirrettiin hänen siskonsa Annan (synt. 4.5.1912) kanssa maataloustyöntekijäksi Sernitsan kolhoosille, joka sijaitsi Kolppanan kylässä Hatsinan alueella. Siirron aikana raskaana ollut Mari synnytti pojan seuraavana keväänä (15.3.1937). Isänsä mukaan nimensä saanut Eino ei päässyt ikinä tapaamaan isäänsä Eino Karhua (synt. 12.9.1913), sillä tämä vangittiin Kuokkasen perheen muiden miesten tavoin kollektivoinnin yhteydessä. Marin pikkuveljet Antti (synt. 14.10.1914) ja Matti (synt. 24.6.1917) kuljetettiin Siperiaan, josta Matti tiettävästi palasi vuosien 1945–1946 aikana perustaen perheen ja asettuen aloilleen Novgorodiin. Varmaa ei ole, menehtyikö Antti Siperiassa ollessaan. Eino Karhun tiedetään sen sijaan menehtyneen Stalinin vainojen uhrina, mutta tarkkaa kuolinpaikkaa ja -aikaa ei tiedetä.⁴⁹

⁴⁶ KA. Inkerin siirtoväen väestökortit 133: Kuokkanen, Mari.

⁴⁷ Reuter 2023, 82.

⁴⁸ Marin kirje 12.2.1991.

⁴⁹ KA. Inkerin siirtoväen väestökortit 133: Kuokkanen, Mari; Martan haastattelun muistio vuosilta 1991–1992. Menehtyneiden Antin ja Einon tiedot eivät myöskään lukeudu venäläisiin arkistolähteisiin ja omaisten sekä tutkijoiden lähettämiin tietoihin pohjautuviin *Olimme joukko vieras vaan* -matrikkeliin (2001) tai L.A. Gildin teokseen pohjautuvaan suomennokseen *Inkerinsuomalaisten kohtalo* -matrikkeliin (2007).

Toisen maailmansodan syttyessä tilanne Inkerinmaalla kärjistyi. Valtiollisen joukkoterrorin lisäksi alue joutui sotatantoreeksi Saksan ja Neuvostoliiton välillä. Leningradin piiritys, nälänhätä, kylmyys ja siviileihin kohdistunut terrori oli koitua asuinsijoilleen jääneiden inkeriläisten kohtaloksi. Kurjuuden keskeltä noin 63 000 inkeriläistä, joista valtaosa oli naisia ja lapsia, pääsi pakoon vuosina 1943–1944 toteutettujen ”vapaaehtoisten” joukkosiirtojen avulla Suomeen.⁵⁰ Vapaaehtoisuuden käsite on tosin harhaanjohtava, sillä osa inkeriläisistä ohjattiin jättämään kotinsa vasten tahtoaan.⁵¹

Mari ja Eino saapuivat Viron Kloogan pakolaisleirille 27. kesäkuuta vuonna 1943, mistä heidät kuljetettiin laivalla Suomenlahden yli Hankoon 7. heinäkuuta. Hangon vastaanottoleirillä laadituista väestökorteista käy ilmi, että myös Marin pikkusisko Anna matkusti heidän kanssaan.⁵²

Henkilötietojen lisäksi vastaanottoleirillä oli tärkeää kirjata ylös kuljetettava omaisuus, hoitaa sairaat ja ohjata perhekunnat eteenpäin karanteenileireille. Hanko toimi aluksi ainoana vastaanottoleirinä, jonka kautta kulki noin 80 prosenttia Suomeen saapuneista inkeriläisistä. Hangon kapasiteetin käytyä riittämättömäksi perustettiin vastaanottoleirit myös Turkuun, Raumalle ja Pohjaan.⁵³ Leiriolosuhteiden on kuvailtu olleen pahimmillaan epäinhimilliset tilanpuutteen, kylmyyden ja puhtaanapidon ongelmien vuoksi.⁵⁴ Mari, Eino ja Anna kävivät vain kääntymässä Hangossa, sillä matka jatkui lähes heti kohti Salon karanteenileiriä, jonne heidät on kirjattu saapuneiksi jo 9. heinäkuuta.

Salossa inkeriläisten karanteenileiriksi muutettu VPK-talo oli avannut ovensa siirtolaisille toukokuussa vuonna 1943. Kapasiteetiltaan se pystyi vastaanottamaan 2 500 tulokasta. Nevalaisen esittämän tilaston mukaan leirin kautta kulki vuoden aikana yhteensä 4 800 inkeriläistä, kunnes se sulki ovensa 30.6.1944. Väestönsiirtojen paisuessa vuoden 1943 loppua kohden karanteenileirejä oli Salon lisäksi jo neljätoista. Muutaman viikon karanteenin jälkeen inkeriläiset ohjattiin edelleen työ- ja huoltopaikkoihin aluksi Lounais- ja Etelä-Suomeen, sittemmin muualle Suomeen pääsääntöisesti maaseutupitäjiin helpottamaan maatalouden työvoimapulaa.⁵⁵

Mari, Eino ja Anna joutuivat oleskelemaan Salossa pakomatkinsa pisimmän ajan. Marin väestökorttiin on kirjattu hänen ja Einon siirtyneen yksityismajoitukseen 7.8.1943, mikä tarkoittaa

⁵⁰ Rautajoki 2020, 48; Nevalainen 1990, 77.

⁵¹ Kähäri 2021, 182–183.

⁵² Einosta ei kirjattu omaa korttia, sillä kaikki alle 14-vuotiaat lapset liitettiin huoltajan korttiin (Tuuli 1988, 264). Tietosuojasyyistä Marin väestökorttia ei julkaista osana tutkimusta.

⁵³ Rautajoki 2020, 48, 58–59; Nevalainen 1990, 77–83.

⁵⁴ Nevalainen 1990, 83–85.

⁵⁵ Rautajoki 2020, 48, 58–59, 119; Nevalainen 1990, 77–83.

noin kuukauden mittaista ajanjaksoa karanteenileirin olosuhteissa. Lähtökohtaisesti kolmen viikon karanteenin tehtävä oli nimensä mukaisesti estää kulkutautien leviämisen kantaväestöön. Lisäksi karanteenin aikana leiriläiset rokotettiin ja heille hankittiin pysyvämpi sijoituskohte.⁵⁶ Tavoitteena oli sijoittaa perheet tai jopa saman kylän asukkaat toistensa läheisyyteen, mikä aluksi onnistui, mutta hankaloitui siirtolaisten määrän kasvaessa.⁵⁷ Marin, Einon ja Annan kohdalla tavoite toteutui, kun heidät kaikki sijoitettiin Suomensjärvelle. Anna päätyi Laperlan kylään ja Mari ja Eino muutaman kilometrin päähän Ahtialan kylään Leppähaaran tilalle.⁵⁸

Kuva 4: Kartta Marin ja Einon kulkemasta siirtolaisuuspolusta Marin väestökortin perusteella. Kuva: Susanna Leppähaara.

Viranomaislähteiden perusteella Marin ja Einon matkanteko Kloogan vastaanottoleiriltä Leppähaaran tilalle kesti noin 40 vuorokautta, mihin ei lukeudu heidän taittamansa lähes 400 kilometrin matka Kolppanasta Kloogaan (ks. kuva 4 Marin ja Einon siirtolaispolusta). Junayhteys Kolppanan läheisestä Hatsinasta Tallinnan kautta Kloogaan nopeutti kulkua, mutta pakolaisten suuren määrän takia junat täyttyivät nopeasti ja omaa paikkaansa joutui odottamaan Hatsinan pakolaisleirin parakeissa. Aluksi juna joutui myös kiertämään Pihkovan kautta venäläisten räjäyttämän Narvajoen sillan takia, mikä lisäsi matkan kestoa entisestään.⁵⁹ Kokonaisuudessaan arvioin, että Mari ja Eino viettivät lähemmäs kaksi kuukautta matkustaessa ja väliaikaismajoituksissa. Leppähaaraan saavuttuaan he olivat varmasti väsyneitä ja kuormittuneita, joten maaseudun pieni maalaistalo, sen ympäröivät pellot ja metsät, navetta ja kotieläimet saattoivat luoda kodinomaista tuntua.

⁵⁶ Rautajoki 2020, 58–60.

⁵⁷ Nevalainen 1990, 83–85.

⁵⁸ KA. Inkerin siirtoväen väestökortit 133: Kuokkanen, Mari.

⁵⁹ Rautajoki 2020, 27–29.

2.2 Yhteiselo Leppähaaran tilalla

Marin ja Einon saavuttua Leppähaaraan vuonna 1943 tilaa isännöivät isäni vanhemmat Väinö (synt. 5.1.1909) ja Martta Leppähaara (os. Koitto, synt. 12.12.1913). Suomen ja Neuvostoliiton välisten talvi- ja jatkosodan aikana Väinö toimi rintamalla autonkuljettajana ja Martta kotirintamalla muonituslottana. Lisäksi Martta huolehti vajaan 30 hehtaarin tilasta yhdessä Väinön keuhkotautia sairastaneen ja asepalveluksesta vapautetun Veikko-veljen kanssa. Lapsia Martalla ja Väinöllä ei vielä tuolloin ollut, mutta myöhemmin jälkikasvua siunaantui Ritva, Paula, Hannele, Terttu, isäni Ilkka ja Heikki.⁶⁰

Mari ja Eino saapuivat Leppähaaraan naapuritilan Birkkalan isännän kyydillä, kun hän haki Salosta ”inkeriläiskuorman”. Osa tässä kuljetuksessa tulleista inkeriläisistä päätyi Birkkalan tilalle, osa Maulan tilalle ja mukana olleet Mari ja Eino Leppähaaran tilalle Martan ja Veikon avuksi.⁶¹ Kähäri puhuu artikkelissaan inkeriläisten oman toimijuuden ja itsemääräämisoikeuden rajoittamisesta, mikä oli seurausta virkakoneiston osittain puutteellisesti organisoidusta toiminnasta. Hänen haastatteluaineistossaan ilmeni, miten inkeriläismuistelijat kuvailivat nimenomaan ”joutuneensa” isäntäperheisiin.⁶² Joutumista kuvasti myös Martan mainitsema ”inkeriläiskuorma”, joka luo melko kylmän kuvan ihmisten kuljettamisesta kuormalavalla ja jakamisesta naapureiden kesken.

Joutumista ilmentää myös karjalaisten evakkotaival, kun he joutuivat vihollisen sanelema jättämään kotinsa ja liittymään pakolaisvirran jatkoksi. Maan sisäisinä pakolaisina he elivät epätietoisuuden ja väliaikaisuuden keskellä, vailla tietoa määränpäästä, sen olosuhteista ja tulevaisuuden kodista.⁶³ Väliaikaisuus kulminoituu kesällä vuonna 1940 hyväksytyyn pika-asutuslain täytäntöönpanoon alkukesällä 1941, kun perustettiin noin 13 000 uutta karjalaistilaa. Jatkosodan syttyminen keskeytti maanostot ja -luovutukset, ja käytännössä sadat tuhannet karjalaiset joutuivat rakentamaan elämänsä väliaikaisten järjestelyiden varaan talvisodan alusta jatkosodan loppuun. Tänä aikana heitä myös tasoitussiirrettiin pitäjistä toiseen tavoitteena tasata evakoista koitunutta alueellista räsitystä eri kuntien kesken. Toki tällä pyrittiin parantamaan karjalaisten asuinoloja, mutta jälleen he ”joutuivat” muiden tahojen sanelemana siirtymään.⁶⁴

Täysin vapaata ”kauppatavaraa” siirtolaiset eivät olleet, eikä kuka tahansa voinut heitä hakea omiksi piioiksi tai reingeiksi. Inkeriläisten karanteenileireillä viranomaiset kartoittivat alueen

⁶⁰ Suuri Maatilakirja I 1963, 1301.

⁶¹ Martan haastattelun muistio vuosilta 1991–1992; Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

⁶² Kähäri 2021, 185

⁶³ Tepora 2016, 55.

⁶⁴ Tepora 2018, 52–55.

mahdollisuuksia työllistää ja majoittaa inkeriläiset kohtuullisin olosuhtein. Tällöin kontaktoitiin esimerkiksi alueen tehtaita ja suurempia maatiloja, jotka pystyivät erillisellä lomakkeella tilaamaan inkeriläisiä työvoima-avukseen.⁶⁵ Inkeriläisillä itsellään ei ollut sanavaltaa omaan työpaikkaansa, vaan he nimenomaan ”joutuivat” paikasta toiseen. Tähän vaikutti oleellisesti myös kunkin inkeriläisen työkyky, joka määriteltiin väestökortteihin vastaanotto- ja karanteenileireillä. Työkyky saatettiin arvioida ylikanttiin, minkä vuoksi monet myös heikkokuntoiset joutuivat raskaiden töiden ääreen.⁶⁶ Esimerkiksi Mari oli nuoruudessaan loukannut polvensa, mikä oli sittemmin jäykistynyt suoraksi.⁶⁷ Ilmeisesti polven takia Marin väestökorttiin kirjattiin työkyvyksi kolmas kuntoluokka. Sen sijaan hänen sisarensa Anna kuului toiseen luokkaan.⁶⁸

Yösjakseen Mari ja Eino saivat Leppähaaran talon nelihuoneisesta alakerrasta tuvassa olleen vanhan sivusta vedettävän puusängyn.⁶⁹ Aiemmat tutkimukset inkeriläisten siirtolaisuusajasta Suomessa ovat osoittaneet, että osa joutui majoittumaan puutteellisissa olosuhteissa. Tilat saattoivat olla liian pieniä isoille perheille, eikä lämmitys tai hygieniaolosuhteet olleet kohtuullisella tasolla. Maataloissa inkeriläiset saatettiin sijoittaa ulkorakennuksiin tai kuten Marin ja Einon tapauksessa talon tupaan, mikä kuvasi majoituksen tilapäistä luonnetta.⁷⁰ Leppähaarassa alakerran neljässä huoneessa ja yläkerran Veikon huoneessa oli kussakin yksi tulisija. Talvisaikaan lämmitettiin kuitenkin vain kolmea huonetta: Martan ja Väinön makuuhuonetta, tupaa ja yläkerran Veikon huonetta. Jälkeenpäin Martta harmitteli majoitusjärjestelyjä:

[...] mut Martta just sanoi sitä että [...] he nukku siinä tuvassa [...] ja se oli kauhean kylmä, ja hän nukkus siin kammarissa [...] jälkeinpäin hän ihmetteli, että miksi, miksi hänen tarttis niinku yksin nukkuu siin kammaris, miksi hän ei voinut ottaa niitä siihen lämpimämpää kun oli niin kylmä se tupa [...] ⁷¹

Jatkosodan aikana kotirintaman lasten koulunkäynti jatkui katkoksista huolimatta niin normaaliin tapaan kuin se sodan keskellä oli mahdollista.⁷² Myös Eino pääsi aloittamaan opinnot läheisessä Ahtialan kansakoulussa, kun inkeriläislapsat sisällytettiin karjalaisten tavoin oppivelvollisuuslain piiriin. Suomalaiskoululaiset muistelevat siirtolaislapsia odotettuina ja tervetulleina uusina leikkikavereina. Isänmaallisen ja venäläisvastaisen kansakoulun opetukset konkretisoituivat kuitenkin ei-toivotulla tavalla esimerkiksi Karjalan evakkolasten arjessa, kun he joutuivat

⁶⁵ Rautajoki 2020, 67.

⁶⁶ Nevalainen 1990, 129–130

⁶⁷ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

⁶⁸ KA. Inkerin siirtoväen väestökortit 133: Kuokkanen, Mari; Kuokkanen Anna.

⁶⁹ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

⁷⁰ Kähäri 2021, 186

⁷¹ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

⁷² Tepora 2007, 55.

paikkakuntalaisten lasten koulukiusaamiksi ja ryssittelyn kohteiksi vieraan murteensa, huonojen vaatteidensa ja itärajalalle kiinnittyneiden juuriensa vuoksi.⁷³

Tarkkaa lukumäärää Suomessa koulua käyneistä inkeriläisistä on vaikea arvioida. Alkusyöksyllä vuonna 1943 kouluikäisiä inkeriläislapsia arvioidaan olleen noin 2000–2500, mutta siirtojen loputtua lukumäärä lähenteli jo kymmentä tuhatta.⁷⁴ Tosin mahdollisuudesta huolimatta kaikki lapset eivät menneet kouluun esimerkiksi puutteellisten kouluvaatteiden tai isojen taitotasoerojen takia. Eino tavoin vasta koulupolkuaan aloittaville lapsille siirtyminen suomalaiseen kansakouluun sujui mutkattomammin kuin vanhempien lasten ja nuorten kohdalla. Nuoremmat lapset olivat kiinnostuneempia oppimaan uutta, eikä heillä ollut aiempaa ennakkokäsitystä koulumaailmasta tai siellä käsiteltävistä aiheista toisin kuin Neuvostoliitossa koulunsa jo aloittaneilla nuorilla.⁷⁵

Eino käydessä koulua Mari auttoi Leppähaaran talontöissä, minkä jäykistyneestä polvesta huolimatta pystyi. Vaikka hänen työkykynsä oli luokiteltu huonommaksi ja Eino oli vasta lapsi, tekivät he oman osansa tilantöissä ja helpottivat Martan ja Veikon työtaakkaa. Käsistään taitava Mari auttoi Marttaa muun muassa käsitöissä, missä polvivaiva ei haitannut.⁷⁶ Viranomaiset katsoivat talonpoikaistaustaisten inkeriläisten soveltuvan hyvin suomalaisiin maataloustöihin, mutta joitain kiistoja kantaväestön ja inkeriläisten välillä tuottivat esimerkiksi näkemuserot työajoista ja työn kuormittavuudesta.⁷⁷ Lisäksi usein heikkokuntoiset inkeriläiset eivät fyysiseltä kunnoltaan pystyneet työskentelemään yhtä tehokkaasti, mitä alkujaan oli toivottu. Nevalainen muistuttaa, että inkeriläiset osoittautuivat kaikesta huolimatta korvaamattomaksi avuksi sodan keskellä eteenpäin pyristelevälle yhteiskunnalle. Arvion mukaan inkeriläiset pystyivät kasvattamaan Suomen työvoimakapasiteettia yli 35 000 hengellä. Työn tehokkuuden näkökulmasta rauhanajan oloissa tällä kapasiteetilla olisi toki päästy vielä suurempiin tuloksiin.⁷⁸

Viranomaisten mukaan inkeriläisten sopeutuminen kantaväestöön vaihteli, mutta sujui pääsääntöisesti tyydyttävästi. Pettymyksiä aiheuttivat toiveista huolimatta sukulaisten sijoittaminen eri paikkakunnille ja matkatavaroiden häviäminen tai turmeltuminen viranomaistoimintojen seurauksena.⁷⁹ Osa inkeriläisistä joutui myös vaihtamaan työ- ja majoituspaikkojaan useaan kertaan

⁷³ Tepora 2007, 59–60; Kukkonen 2019, 45–50.

⁷⁴ Korte & Savolainen 2023, 199–200. Samaan aikaan kansakoulut ottivat vastaan myös Karjalan evakkolapset. Talvisodan aikana karjalaiskoululaisia oli noin 55 000 ja syksyllä vuonna 1944 noin 49 000 (Tepora 2007, 59–60).

⁷⁵ Nevalainen 1990, 158–162.

⁷⁶ Leppähaaran suvulla on yhä tallella Marin kehräämistä ja Martan kutomista pellavista tehtyjä pyyheliinoja (Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024).

⁷⁷ Rautajoki 2020, 68–69; Nevalainen 1990, 147–148.

⁷⁸ Nevalainen 1990, 127–130, 153–154.

⁷⁹ Nevalainen 1990, 115; Rautajoki 2020, 50.

esimerkiksi työntarpeen muuttuessa tai esille nousseiden kiistojen takia.⁸⁰ Myös Karjalan evakoiden kohdalla esiintyi tyytymättömyyttä majoitusjärjestelyistä. Ristiriitoja yhteiseloön loivat isäntäperheiden näkemys autettavien kiittämättömyydestä ja toimettomuudesta. Taustalla oli näkemuserot esimerkiksi evakoiden roolista tilan töissä; isäntäväki mielsi evakot edulliseksi työvoimaksi tilalleen, mutta evakoiden mielestä työskentelystä tulisi maksaa asianmukainen korvaus. Ristiriidat johtivat erityisesti evakuoinnin alkuvaiheissa siihen, että monet pyrkivät pois yksityismajoituksista takaisin yhteismajoitukseen.⁸¹ Esille nousseet ristiriidat eivät kuitenkaan koskettaneet Maria ja Einoa, vaan he saivat asua Leppähaaran tilalla koko siirtolaisuutensa ajan.⁸²

Myöhemmin lähetettyjen kirjeiden perusteella arvioin heidän olleen tyytyväisiä yhteiseloön. Erityisesti Marin tavassa puhutella Marttaa, ”Rakas kaivattu Emäntäni Martta”⁸³, on nähtävillä vilpitön kaipuu ja kunnioitus yhteiselon aikana ystävyudeksi muodostunutta suhdetta kohtaan. Yhteiselo jätti myös Marttaan positiivisen jäljen, jota hän kantoi vuosikymmeniä mukanaan ja jakoi muistojaan jälkipolville:

[...] Mari oli ihan mukava ja hänellä ei ollut mitään semmoista sanomista et ois ollu niinku jotenkin hankala heidän kans olla tai jotain erimielisyyksiä tullu tai muuta, et heil sujus ihan hyvin se yhteiselo kyl. Ja jälkeenpäinkin niin kyl hän joskus aina mietti sitä, että mitähän niille kuuluu. [...] ⁸⁴

Kirjeissään Einon tapa muistella lapsuuttaan korostuu, miten onnelliseksi ajaksi hän mielsi yhteiselon Leppähaarassa. Tuolloin hän sai nauttia talon ainoan lapsen asemasta päästen osaksi perhettä, kyläilemään sukulaisille ja hevosretkille:

[...] Minä olin pikku poika kons läksimme pois Suomesta minut oli kusi vuotta nyt jo apreli kusa tulla 54 sint on mennyt hyvin paljo aika 48 vuotta. Kyl minä muistan kaikki kons elime teillä. Minä käin tejen kansa jalka kelkalla tejen siskota vierosa ja heposella tejen [...] järven rannalla. Olen muistant teita usjan kerran. Hyvät muistut aina tulot pähä. [...] ⁸⁵

Muistaminen ja kirjoittaminen ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Ne muistot, mitkä miellämme tärkeiksi itsellemme, siirrämme myös kirjoituksiin.⁸⁶ Einon muistelemat tavanomaiset arjen tapahtumat osoittautuivat pienen lapsen kokemusmaailmassa niin merkittäviksi, että hän muisti ne vielä 48 vuoden jälkeen. Vastaavia tarinoita on varmasti monia Suomessa asuneen noin 22 500

⁸⁰ Kähäri 2021, 186–187; Nevalainen 1990, 133–134

⁸¹ Tepora 2018, 70.

⁸² Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

⁸³ Marin kirje 12.2.1991.

⁸⁴ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

⁸⁵ Einon kirje 12.2.1991. Ks. kuva 2.

⁸⁶ Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 266.

inkeriläislapsen muistoissa. Tosin mukaan mahtuu myös kokemuksia syrjityksi, kiusatuksi ja jätetyksi tulemisesta. Esimerkiksi Miettisen haastattelema 73 inkeriläisestä vain yksi kertoja kuvasi lapsuusmuistojaan Suomessa onnellisiksi.⁸⁷ Usean lapsen onnellista lapsuutta varjostivat eritoten Inkerinmaan traumaattiset kokemukset, mikä ilmeni esimerkiksi aggressiivisena ja ahdistuneena käytöksenä, yökasteluna ja toistuvina painajaisina.⁸⁸

Eniten haasteita isäntäperheen löytämisessä tuottivat teini-ikäiset orpolapset, joista osa sijoitettiin laitoksiin kuten Hämeenlinnaan Perttulan lastenkotiin. Kaikkiaan Suomeen saapui 841 orpolasta, joista hyväkuntoisimmat sijoitettiin välittömästi sijaisperheisiin. Perheen löytyminen ei automaattisesti tarkoittanut kodinlämpöä ja turvaa, vaan osa sijoitetuista orpolapsista joutui huostaanotetuiksi ja vaihtamaan perhettä huonon kohtelun tai puutteellisten elinolosuhteiden vuoksi.⁸⁹ Rauhanehtojen mukaisesti kaikki orpolapset tuli palauttaa Neuvostoliittoon. Vaikka asiasta yritettiin neuvotella ja perheet anoivat Valvontakomissiolta erityislupaa omalle sijaislapselleen, lopulta vain alle yksivuotiaat lapset saivat jäädä. Loppujen lopuksi orpolapsista palautettiin yhteensä 331. Heidän ja Suomeen jääneiden tai länteen palanneiden lasten vaiheista tiedetään vain vähän.⁹⁰

2.3 Paluu Neuvostoliittoon ja jäähyväiset

Inkeriläisten aika Suomessa päättyi Suomen ja Neuvostoliiton välillä vuonna 1944 solmitun välirauhansopimuksen 10. artiklan sanelemana. Sen mukaan Suomen oli palautettava kaikki (väkisin) Suomeen tuodut Neuvostoliiton kansalaiset takaisin kotimaahansa. Koska inkeriläiset olivat aiemmin anoneet vapaaehtoista siirtoa Suomeen, oli artiklaa mahdollista tulkita vapaaehtoisuuden näkökulmasta; mahdollistamalla halukkaille paluu Neuvostoliittoon. Käytännössä vapaaehtoiseen halukkuuteen perustuva paluu toteutui vain osittain, sillä esimerkiksi Neuvostoliiton nimittämä Valvontakomissio jalkautui inkeriläisten joukkoon houkutellen ja pelotellen ihmisiä palaamaan kotimaahansa.⁹¹ Myös inkeriläisten halukkuus palata Neuvostoliittoon vaihteli: osa oli valmis pakkaamaan tavaransa heti, osa ei missään nimessä ja osa oli kahden vaiheilla.⁹² On muistettava, että siirtolaisuusaika osui tiukkoihin sotavuosiin, joten elämä Suomessa ei ollut ollut helppoa. Positiivisten kokemusten lisäksi inkeriläiset joutuivat karjalaisten tavoin myös kohtaamaan

⁸⁷ Miettinen 2004, 159.

⁸⁸ Korte & Savolainen 2023, 259–260.

⁸⁹ Korte & Savolainen 2023, 207–209; Flink 2010, 186–189.

⁹⁰ Flink 2010, 194–202.

⁹¹ Nevalainen 199, 250–256.

⁹² Flink 2010, 164–165.

kantaväestön ennakkoluuloja, ”ryssittelyä”, huonoja asuinoloja ja huonopalkkaisia työtehtäviä, mitkä osaltaan lisäsivät paluuhalukkuutta.⁹³

Muiden noin 55 000 inkeriläisen⁹⁴ joukossa myös Mari ja Eino lähtivät takaisin Neuvostoliittoon. Martta kuvasi lähtöä haikeaksi, ja etteivät Mari ja Eino olisivat oikeasti halunneet lähteä. He kuitenkin ikävöivät kotiaan ja halusivat tavata Marin Matti-veljen.⁹⁵ Väinö kuljetti heidät 17. joulukuuta vuonna 1944 Salossa toimineelle kokoamiskeskukselle, josta heidän ja Annan juna lähti kolme päivää myöhemmin kohti Neuvostoliittoa.⁹⁶ Tämän jälkeen heistä ei kuultu. Vain muisto ystävyudeksi muodostuneesta suhteesta säilyi. Jälkikäteen Martta pohti usein, mitä Marille ja Einolle tapahtui, mikä kuvasi suhteen jättämää jälkeä ja hiljaisuuden muodostamaa tyhjiötä.⁹⁷

Neuvostoliittoon päästyään lupaukset paluusta omaan kotiin murenivat, kun Mari ja Eino muiden inkeriläisten tavoin sijoitettiin kauas luvatusista kotiseudusta. Palanneet inkeriläiset joutuivat ensitöikseen suodatusleireille, joissa heidän tapauksensa ja tuomionsa käsiteltiin yksitellen. Leiriaika usein puutteellisissa elinoloissa saattoi olla parista viikosta useaan kuukauteen. Tämän jälkeen inkeriläiset määrättiin useimmiten pakkotyöhön Neuvostoliiton kaukaisiin osiin eli kauas kaivatusta Inkerinmaan kotiseudusta.⁹⁸

Marin ja Einon vaiheista Neuvostoliitossa on vain vähän tietoa, sillä yhteys katkesi heidän paluunsa jälkeen. Flink vahvistaa yhteydenpidon inkeriläisten ja isäntäperheiden välillä olleen lupauksista huolimatta vähäistä. Ennen paluuta Neuvostoliittoon monet lupasivat kirjoittaa Suomeen, mutta pelko sai aikaan vuosikymmenten kestäneen vaitiolon.⁹⁹ Neuvostoliitossa Suomesta palautettuihin inkeriläisiin suhtauduttiin aina 1980-luvulle saakka negatiivisesti, kun heidät nähtiin jopa maanpettureina. Tässä poliittisessa ilmapiirissä kirjeet Suomeen olisivat saattaneet olla vaaraksi lähettäjilleen. Myös Eino kuvaili ensimmäisessä kirjeessään, miten he eivät olleet aiemmin uskaltaneet kirjoittaa: ”Ennempä en sannut kirjota olivat toiset valtamiehet, kytä kyllä sapi kirjota ympäri mailma”.¹⁰⁰

⁹³ Kähäri 2021; Tepora 2018.

⁹⁴ Nevalainen 1990, 296–297.

⁹⁵ Martan haastattelun muistio vuosilta 1991–1992.

⁹⁶ Martan haastattelun muistio vuosilta 1991–1992; KA. Inkerin siirtoväen väestökortit 133: Kuokkanen, Mari; Kuokkanen Anna.

⁹⁷ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

⁹⁸ Kauppala 2011.

⁹⁹ Flink 2010, 186.

¹⁰⁰ Einon kirje 12.2.1991.

Vasta Neuvostoliiton romahdusprosessin lomassa Mari ja Eino uskalsivat kertoa pääpiirteitä siirtolaisuuden jälkeen seuranneista tapahtumista, mikä osoitti myös heidän joutuneen valtion riepoteltaviksi paikasta toiseen:

[...] Myö olemme köyhijä ja kulkureita olemme kulkenet maata ja merta [...] 1936 vuonna oman tuvan ovet kiini painoimme sen jälkeen olemme 7 kerta aina sannaet uuden paikkan mutta, nyt Elämme tässä Hatsinan luonna 1955 vuotest sakka, kuin Stalini ja Perijä¹⁰¹ ei ole myö Ingeriläiset samme ellä rauhassa, Teimme oman talon 1956 v [...] ¹⁰²

Kertomuksesta on nähtävissä Stalinin kuoleman (5.3.1953) jälkeinen vähemmistöjen arjen asteittainen vapautuminen, joka ilmeni konkreettisesti mahdollisuutena palata Inkerinmaalle ja oikeutena rakentaa oma talo. Totuus Stalinin puhdistuksista tuli julki vasta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, jolloin joukkoterrorin uhrin rehabilitoitiin ja heidän jälkipolvensa pääsivät irti valtion vihollisen jälkeläisen leimasta.¹⁰³

Useat henkiin jääneet inkeriläiset olivat ennen Neuvostoliiton hajoamista joutuneet kohtaamaan jopa vuosikymmeniä kestävästä syrjinnästä. Välttääkseen hankaluuksia työelämässä ja viranomaisten kanssa monet siirtyivät käyttämään suomen sijasta venäjän kieltä.¹⁰⁴ Osa myös tietoisesti ja olosuhteiden pakosta kasvatti lapsistaan venäläisiä, ja häivytti suomensukuiset sukujuurensa, identiteettinsä, tapansa ja luterilaisen uskonsa. Taustalla oli pelko ja halu taata lapsille parempi tulevaisuus, mitä he olivat joutuneet kokemaan.¹⁰⁵ Myös Eino siirtyi käyttämään venäjän kieltä oman jälkipolvensa kanssa, mikä herätti jälkikasvussa närää: ”Minun poika on aina panna paha jot myö ei häntä opitteta Suomen kieltä”.¹⁰⁶

Myös Suomen puolella inkeriläisistä vaiettiin aina 1990-luvulle saakka. Kylmän sodan keskellä aihe koettiin liian arkaluontoiseksi asianomaisten ja valtioiden välisten suhteiden näkökulmasta. Tilanne muuttui, kun presidentti Mauno Koivisto kuvasi inkerinsuomalaisia TV2:n Ajankohtaisen Kakkosen suorassa lähetyksessä Suomen paluumuuttajina 10. huhtikuuta vuonna 1990. Taustana paluumuutolle hän näki 1600-luvun suomalaisten esi-isien muuttoliikkeen Suomesta Inkerinmaalle.

¹⁰¹ Josef Stalinin yksi luottomiehistä Lavrenti Berija toimi NKVD:n johdossa ja osallistui Gulag-vankileirien organisointiin. Hänestä povattiin Stalinin seuraajaa, mutta joutuikin Stalinin kuoleman jälkeen epäsuosiioon ja lopulta likvidoinnin kohteeksi. (Knight 1996).

¹⁰² Marin kirje 12.2.1991.

¹⁰³ Miettinen 2004, 253–254.

¹⁰⁴ Sihvo 2015, 301.

¹⁰⁵ Miettinen 2004, 190–198.

¹⁰⁶ Einon kirje 29.3.1991.

Koiviston lausunto käynnisti ensimmäistä kertaa toisen maailmansodan jälkeen suuren mediapyörteen inkeriläisten historiasta ja inkeriläisyydestä sekä mahdollisti paluumuuttoaalton.¹⁰⁷

Suomeen saapuneiden inkerinsuomalaisten tarkkaa lukumäärää on kaiken kaikkiaan vaikea arvioida, mutta vuoteen 2011 mennessä sen arvioidaan olleen noin 30 000 henkeä. Samana vuonna luovuttiin inkerinsuomalaisten erillisistä paluumuutto-oikeuksista ja siirryttiin yleisiin maahanmuuttokäytänteisiin.¹⁰⁸ Mari ja Eino eivät mahdollisuudesta huolimatta muuttaneet Suomeen. Syinä tähän oli epäilemättä heidän korkea ikänsä ja huono terveydentilansa. Lisäksi heidän lähipiirinsä ja perhesiteensä olivat jo juurtuneet Venäjälle, minkä Miettinen nimeää keskeiseksi tekijäksi inkerinsuomalaisten muuttopäätöksissä.¹⁰⁹

Toisen maailmansodan poikkeuksellisissa olosuhteissa syntynyt suhde Marin, Einon ja Martan välillä vaikutti päättyneen jäähyväisiin joulukuussa vuonna 1944. Neljäntoista kuukauden yhteiselon aikana arjen askareet ja kädentaidot yhdistivät talon naisväkeä luoden ystävyysuhteen Marin ja Martan välille. Ongelmia yhteiselossa ei ollut havaittavissa – päinvastoin aineistot osoittavat, että Mari ja Eino viihtyivät Leppähaarassa ja heille jäi yhteiselosta hyvät muistot. Kun hiljaisuuden muuri yli neljän vuosikymmenen jälkeen murtui 1990-luvulla, oli ystävyksillä paljon kuulumisia vaihdettavanaan.

¹⁰⁷ Häikiö 2022, 244–247.

¹⁰⁸ Rasinkangas 2013, 134–135.

¹⁰⁹ Miettinen 2004, 159–160, 257.

3 Yhteydenpito Neuvostoliiton hajoamisprosessin lomassa

Luvussa kolme lähestyn tutkimukseni toista kontekstia; Neuvostoliiton hajoamisprosessin lomassa uudelleensyntyntä yhteydenpitoa 1990-luvun alussa. Luvun pääaineistona toimii kirjeenvaihto, jota lähestyin ”tahdittoman kolmannen lukijan” mukaisesti. Tällä korostin rooliani haasteellisen kirjoitusasun omaavan kirjeenvaihdon ulkopuolisena lukijana, joka syventyi kirjeiden sisältöihin erilaisten vihjeiden ja kysymysten avulla. Vastauksia vihjeisiin ja kysymyksiini etsin muistitiedosta ja aiemmista tutkimuksista. Hiljalleen kirjeistä avautuneista vihjeistä, viittauksista ja asiayhteyksistä muodostin kolme semanttista ryhmää, joilla halusin korostaa asioiden välisten suhteiden merkityksiä.¹¹⁰ Näiden semanttisten ryhmien perusteella jaoin käsittelyluvun seuraaviin alalukuihin; uudelleensyntyntä yhteys ja arjen askareet, suomalaisten apu ja pula-aika, perhe ja koti turvaverkkona. Alaluvuissa selvitän, millaisista asioista Mari ja Eino halusivat Martalle kirjoittaa, ja miksi he kirjoittivat kuten kirjoittivat.

3.1 Uudelleensyntyntä yhteys ja arjen askareet

[...] yksi kaunis päivä vaan se kirje tuli sieltä ja ihmeen kaupalla tuli vaan perille vaikka osoitteet ja kaikki oli vähän puutteellisia ja nimet. No siitä sit Martta innostui, että kyl hänen täytyy kirjoittaa takaisin et mitä kuuluu. Ja no siit se kirjeenvaihto alko et he kirjotteli, Mari kirjoitti sieltä sitten niinku mimmmost elämää heitil siel on ja Martta kirjoitti täält sitte et miten täällä on [...]¹¹¹

Puutteellinen kirje saapui kuin sattuman kaupalla perille Leppähaaraan, mistä käynnistyi vaiherikas kirjeenvaihto ja jälleennäkemisen järjestelyt vuosille 1991–1992. Marin ja Einon kirjeiden kieliasu osoitti, mitä suomen kielen heikko osaaminen sekä vuosikymmeniä jatkunut kielen piilottelu ja yhteyksien katkeaminen Suomeen oli saanut aikaan. Muiden itseoppineiden kirjoittajien tavoin heidän kirjeissänsä oli puutteita oikeinkirjoituksessa, sanavarasto oli niukkaa ja sisällön jäsenys tajunnanvirran omaista.¹¹² Haasteista huolimatta Mari ja Eino kirjoittivat niin kohteliaaseen sävyyn kuin suomen kielen taidoltaan kykenivät. Marttaa he puhuttelivat monesti rouvana tai emäntänä. Jokaisen kirjeen päätteeksi he muistivat toivottaa hyvää terveyttä, Jumalan siunausta tai terveisiä Martan perheelle.

Marin ja Einon kirjeiden kohteliaisuus ja ystävällisyys tuntui välillä jopa silmiin pistävältä. Piirre ei kuitenkaan ole yksittäistapaus tai leimallinen vain tälle kirjeenvaihdolle, vaan se lukeutuu osaksi

¹¹⁰ Bossis 1998, 161–162; Keravuori 2015, 39.

¹¹¹ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

¹¹² Lahtinen et. al. 2011, 14.

laajempaa jo vuosisatoja vanhaa kirjekulttuurin perinnettä. Kohteliaisuudet ja ystävällinen kirjoitustapa kuuluivat jo keskiajalla omaksuttuun kirjeen kirjoittamisen taitoon (orig. *ars dictaminis*), mikä ajansaatossa lieveni, muttei tyystin kadonnut. Kohteliailla kirjeillä oli merkittävä yhteys esimerkiksi kauppiaiden välisen luottamussuhteen luomisessa.¹¹³ Vastaavalla tavalla myös Marille ja Einolle oli tärkeää luoda luotettava ja ystävällinen yhteys vastaanottajiin. Mikäli kirjeet olisi koettu epäystävällisiksi tai tökeröiksi, olisi toive jälleennäkemisestä saattanut särkyä.

Osana kohteliaisuutta näen tarkastelemani ihmissuhteen syntytarinaan liittyneet valtasuhteet, jotka määrittävät osapuolten välistä vuorovaikutteisuutta ja sen sisältöjä. Osapuolet huomioivat, ennakoivat ja reagoivat toistensa kirjoituksiin omien taustojensa perusteella, mikä näkyy esimerkiksi tapana puhutella vastaanottajaa.¹¹⁴ Martan, Marin ja Einon kohdalla suhde syntyi poikkeuksellisissa sota-ajan olosuhteissa, joissa Martta tilan emäntänä nousi Maria ja Eino hierarkkisesti korkeampaan asemaan tarjoamalla apuaan yksityismajoittajana. Tämä rooli oli edelleen nähtävissä 1990-luvun kirjeissä, kun erityisesti Mari puhutteli Marttaa emäntänään.

Yhteydenpidon jatkuvuuden näkökulmasta kirjoittaja pyrkii myös miellyttämään vastaanottajaa, eikä halua esimerkiksi huolestuttaa tätä turhaan tai pahoittaa tämän mieltä.¹¹⁵ Ominaista on pyrkimys ennakointiin. Esimerkiksi taatakseen kirjeiden sisältöjen ymmärrettävyyden, on kirjoittajan osattava ennakoida, mitä lukija jo entuudestaan tietää ja millä tavoin hän tulkitsee tekstiä. Voidaan puhua myös toiseensuuntautuneisuudesta, jolla viitataan aiempien tekstien pohjalta syntyneisiin reaktioihin ja tulevien reaktioiden ennakointiin.¹¹⁶ Marin ja Einon ennakoinnin taustalla olivat heidän kokemuksensa ja muistonsa yhteiselon ajalta.

Kirjeenvaihdon tavoitteena on kertoa itselle tärkeistä asioista tietylle vastaanottajalle. Asiat, joita kirjoittaa yhdelle vastaanottajalle eivät välttämättä ole samoja toiselle. Kirjallisuudentutkija Margaretta Jolly ja sosiologi Liza Stanley kuvaavat kirjeiden totuusarvoa jopa ristiriitaiseksi. Koska kirjeitä kirjoitetaan aina suhteessa vastaanottajaan, myös niiden sisältöjen ”totuus” määrittyy kyseisestä suhteesta ei niinkään kirjoitettavista aiheista.¹¹⁷ Nähdäkseni tämä ei poista kirjoittajan kokemaa totuutta, jonka hän halusi kirjeiden kautta välittää vastaanottajalle.

Entiselle maatilän emännälle Martalle suunnatuissa kirjeissä kasvimaan hoidon ja kotieläimiin liittyvien askareiden kuvailu nousivat keskeiseen osaan. Tämä oli aihe, joka oli yhdistänyt Marttaa,

¹¹³ Kallioinen & Keskinen 2018, 234–236.

¹¹⁴ Stevanovic 2016, 211–215.

¹¹⁵ Halldórsdóttir 2014, 177–181.

¹¹⁶ Stanley 2004, 202–203; Virtanen, Rahtu & Shore 2018, 14–17.

¹¹⁷ Jolly & Stanley 2005, 91–118.

Maria ja Einoa kaikista hiljaisuuden vuosista huolimatta, sillä yhteiselon aikana he olivat tehneet yhdessä vastaavia töitä Leppähaaran tilalla. Kirjeistä ilmeni, miten Marilla ja Einolla oli siinä mielessä hyvä tilanne, että heidän tonttiinsa lukeutui 30 aarin kokoinen puutarha.¹¹⁸ Tarhassa he pystyivät kasvattamaan omaan käyttöön esimerkiksi perunoita, sipuleita, kaalia, porkkanoita, kurkkuja ja tomaatteja, ja myymään ylimääräisen sadon saaden näin pientä lisätienestiä.¹¹⁹ Lisäksi tarhaan mahtui kymmenen omenapuuta sekä punaisia ja mustia viinimarjapensaita.¹²⁰

Keväästä syksyyn Marin ja Einon päivät kuuluivat siis puutarhassa, ja syksyllä koitti sadonkorjuu:

[...] Meilä on ollut oikein hyvä syksy ei ole satanut ja on oikein lämmi 16–18 ° Peruna kaivettiin kolmessa päivässä 6–9 sysikussa. Nyt olemme kaikki tarhasa satu pois. Elokseen pikku hilja. [...]¹²¹

Puutarhan koon ja lukuisten eri vihannesten luettelu ilmentää Marin ja Einon ylpeyttä omasta tontistaan ja kyvystään hankkia elantonsa sen avulla. Kotitalouksien puutarhat ja viljelypalstat olivat olennainen osa neuvostoliittolaista elintarvikehuoltoa ja toimeentuloa. Harmaan talouden venäläisiin juuriin perehtyneet Riitta Kosonen ja Jouko Rautava esittävät, miten 1980-luvulla Neuvostoliitossa arvioidaan viljelleen noin 36 miljoonaa yksityispalstaa, mikä tarkoittaa väkilukuun suhteutettuna yhtä palstaa kahdeksaa ihmistä kohden. Valtion virallisen maatalouden ulkopuoliseksi yksityistoiminnaksi luokiteltu kotitalousviljely kattoi siis noin neljänneksen maatalous- ja noin kolmanneksen koko karjataloustuotannosta.¹²²

Myös Marin ja Einon arjen askareisiin kuului kotieläinten hoito. Ensimmäisessä kirjeessään Mari kuvaili, miten he pitivät vuosittain kahta sikaa, joista toisen he myivät. Syksyllä 1992 Eino osti yhdeksän kanaa, jotta myös kananmunat tulivat omasta takaa.¹²³ Eläimet toivat mukanaan säännöllisen arkirytmien: ”Minä ja aiti temme kotilöitä kyl nitäki rittä. Pittä keitä ruoka sijoile joka päivä”.¹²⁴ Puhuttaessa viljelystä ja puutarhan hoidosta on sääolosuhteilla oleellinen vaikutus sadon onnistumiseen. Sää on myös aihealue, johon Martta, Mari ja Eino pystyivät kaikki samaistumaan maantieteellisestä sijainnista riippumatta: ”Kevät oli oikein kuiva ja kuma nyt mannit sattet seki on hyvä vaik paremp jos olisit ennempä”.¹²⁵

¹¹⁸ Marin kirje 29.6.1991.

¹¹⁹ Marin kirje 12.2.1991; Einon kirje 29.6.1991; Einon kirje 18.7.1992.

¹²⁰ Einon kirje 18.4.1991.

¹²¹ Einon kirje 11.10.1991.

¹²² Kosonen & Rautava 2002, 8.

¹²³ Einon kirje 18.7.1992.

¹²⁴ Einon kirje 25.11.1991.

¹²⁵ Einon kirje 18.7.1992.

Kaiken takana oli tavoite taata omavaraisuus, kun kauppojen hyllyt ammottivat tyhjyyttään. Se vähäinen mitä kaupassa oli saatavilla, oli Marin ja Einon tuloille liian kallista. Einon kuukausitulot huhtikuussa vuonna 1991 olivat 108 ruplaa, millä ei montaa lihapalaa ostettu, saaticka mitään muutakaan. Kirjeissään he kuvailivat, miten esimerkiksi kengät maksoivat kahdesta sadasta aina kuuteensataan ruplaan.¹²⁶ Einon mukaan lihan kilohinta vuoden 1991 marraskuussa oli 20 ruplaa, jos sitä sattui kaupasta löytymään. Ja kaupungissa tilanne oli vielä pahempi: ”Kyläs tietystki on anta liha, perunat, kalit tomatit, kurkit ja mehut, a mitä on kaupunkis ei mittä kaikki pittä osta kaupista, a kaupat ovat tyhjät ei ole hyvin usja leipäka”.¹²⁷

Valoa arjen haasteiden keskelle loi uskonnollisuus, joka ilmeni erityisesti Marin kirjeissä, joissa hän esimerkiksi toivotti Jumalan siunausta ja terveyttä Martalle: ”Nyt jätäme kaikki asijat Jumalan haltu lulen että johta kaikii asijat parhain päähin Juma siunatko jämme Jumalan halttu”.¹²⁸ Neuvostoliiton romahduksen myötä herännyt myönteinen ja salliva asenne uskontoa kohtaan osoitti, miten kommunistinen valtioateismi oli epäonnistunut tehtävässään. Gorbatšovin alkuun laittama uskontopoliittinen vapautuminen ja myöhemmin Venäjän federaation uudistamat uskonnonvapauslait takasivat tasavertaiset oikeudet kaikille kansalaisille uskontokunnasta riippumatta. Viimeistään nämä uudistukset vahvistivat inkerinsuomalaisten keskuudessa säilyneen luterilaisen kirkon merkityksen osana kansallisidentiteettiä.¹²⁹ Esimerkiksi Marin kirjeet ilmentävät, miten uskonto toi hänen arkeensa rauhaa ja toivoa. Synkät 1900-luvun tapahtumat olivat kaikesta huolimatta kääntyneet parhain päin: ”Mut Jumala on aina meidän kansame hänen pyhät Engelin aina meitä varjelot”.¹³⁰

3.2 Suomalaisten apu pula-ajan keskellä

Einon ja Marin kirjeissä konkretisoitui kansan keskuudessa valloillaan ollut elintarvikepula, kun Neuvostoliitto matkasi syöksykierteessä kohti loppuaan. Häikiö tiivistää, miten ”Neuvostoliitto hajosi vasta siinä vaiheessa, kun ruoka loppui”.¹³¹ Kiristynyt ilmapiiri ja elintarvikepula olivat nähtävissä myös Marin kirjeessä, kun vapaamman poliittisen ilmapiirin myötä hän uskaltautui jopa avoimeen kritiikkiin tilanteesta:

¹²⁶ Einon kirje 18.4.1991.

¹²⁷ Einon kirje 17.11.1991.

¹²⁸ Marin kirje marraskuu 1992.

¹²⁹ Luoma 2020, 58–59; 242.

¹³⁰ Marin kirje 12.2.1991.

¹³¹ Häikiö 2022, 312.

[...] Meillä on tällä kaikki asijat seka sotku Läkkeitä ei ole, ruokatarpet on kuponkil, kaik kallista jälke Semmosen suuren Sotan ei ollut tämmöstä kuin nytt ei tije ketä syttä, Sypä ovat tietyst ne mitkä ovat siel Moskovas istut Kremlis asijoi ei osa johta viel ois hyvä jos ei tulisi Sota, [...] ¹³²

Vuoden 1991 syksyn aikana Neuvostoliiton johto natisi liitoksistaan. Joulukuun alussa Venäjän, Valko-Venäjän ja Ukrainan presidentit julistivat Neuvostoliiton olemassaolon päättyneen ja perustivat tilalle Itsenäisten Valtioiden Yhteisön (IVY), jossa luovuttiin keskusjohtoisesta vallasta. Entisten Neuvostotasavaltojen kokouksessa 21. joulukuuta Neuvostoliitto päätettiin virallisesti lopettaa. Neljä päivää myöhemmin Neuvostoliiton viimeinen presidentti Mihail Gorbatšov erosi tehtävästään, ja Korkein Neuvosto sekä Neuvostoparlamentti hyväksyivät lakkautuksen. Samalla Kremlin salkoon kohosi Venäjän lippu. ¹³³

Poliittisista mullistuksista huolimatta elintarvikekriisi ehti paisua niin pahaksi, että Pietarin pormestari Anatoli Sobotšak ja tuolloinen ulkosuhdekomitean puheenjohtaja Vladimir Putin saapuivat joulukuun 13. päivänä Helsinkiin pyytämään Suomelta apua. Talousongelmissa paininut Suomi vastasi Sobotšakin ja Putinin avunpyyntöön, ja Ulkoministeriön toimeksiantona Suomen Punainen Risti toimitti Karjalaan ja Pietarin alueelle arviolta 30 miljoonan markan arvosta lääkkeitä ja elintarvikkeita, joista suurin osa meni inkeriläisten hyväksi. Vaikka elintarvikekriisi oli ennen kaikkea isku fyysiselle terveydelle ja elämän perusedellytyksille, oli se myös henkinen isku niin kansalle kuin poliittiselle johdolle. Häikiö väittää, että Neuvostoliiton hajoamisen aikainen alennustila on yhteydessä Venäjän kehitykseen Vladimir Putinin presidenttikausilla. ¹³⁴ Häpeän tunne kosketti myös Einoa:

[...] Meil nyt kaik männö kuperkeika. Koko mailma autta ja yhelläin olemme nälkäsi. Ennempä Venäjä syöti puoli mailma nyt itse kävime säkki seläs Häpijä on kirjoita mihin myö mänemme [...] ¹³⁵

Omavaraisesta puutarhasta ja kotieläimistä huolimatta myös Mari ja Eino joutuivat turvautumaan ruoka-apuun Suomen Inkeri-liiton hyväntekeväisyystoiminnan kautta: ”Tänäpäivän tas Suomesta Inkerolitosta toivat ruoka tavara visinki 10 kg”. ¹³⁶ Alkujaan vuonna 1922 perustettu Inkerin Liitto ajoi inkerinsuomalaisten asemaa Suomessa ja Neuvostoliitossa sekä ylläpiti alueiden välisiä kulttuuriyhteyksiä. Liitto osoittautui tärkeäksi osaksi myös inkeriläisten siirroissa toisen

¹³² Marin kirje 18.4.1991.

¹³³ Häikiö 2022, 313.

¹³⁴ Häikiö 2022, 312–313.

¹³⁵ Einon kirje 23.7.1991.

¹³⁶ Einon kirje 29.3.1991.

maailmansodan aikana.¹³⁷ Välirauhan ehtojen mukaisesti se lakkautettiin muiden sotaan osallistuneiden järjestöjen tavoin. Jo aiemmin toimintansa lopettanutta Inkeriläisten Yhdistystä välirauhan ehdot eivät kuitenkaan koskeneet, ja se siirtyi paikkaamaan inkerinsuomalaisten etujärjestön tyhjiötä vuodesta 1959 alkaen. Myöhemmin vuonna 1994 yhdistys vaihtoi nimensä Suomen Inkeri-liitoksi. Yhdistysten toimintaan perehtynyt Flink kuvaa, että nykyisin toimivan Suomen Inkeri-liiton voi käytännössä nähdä jatkumona 1922 perustetulle Inkerin Liitolle.¹³⁸

Suomalaisten halu auttaa pula-ajan keskellä eläneitä inkerinsuomalaisia voimistui, kun Neuvostoliiton vapauspolitiikan myötä myös Suomessa aiemmin vaietut inkeriläisaiheet pääsivät päivän valoon 1980-luvun loppupuolella. Lisääntyneen tietoisuuden synnyttämä auttamishalu sai aikaan suuren yhteydenottotulvan muun muassa Kirkon Ulkomaanapuun. Inkerin kirkon vaiheisiin 1980–1990-luvuilla perehtynyt Luoma kuvaa auttamishalukkaiden olleen erityisesti niitä suomalaisia, jotka vielä muistivat toisen maailmansodan siirtolaisajat ja inkeriläisten palautukset Neuvostoliittoon. Viimein vuosikymmeniä kestänyt hiljaisuus väistyi ja uusi yhteiskunnallinen avautuminen mahdollisti avun tarjoamisen. Auttamishalun taustalla Luoma arvioi olleen 1920–1930-lukujen heimoaatteen nostalgia, yhteenkuuluvuudentunne suomea puhuvaan veljeskansaansa ja huono omatunto siirtolaisajan päättymisestä palautuksiin Neuvostoliittoon.¹³⁹

Käytännössä hyväntekeväisyystoiminta ilmeni monin eri tavoin inkeriläisten arjessa. Marin ja Einon kuvaaman ruoka-avun lisäksi esimerkiksi Suomi-Seura tuki ja elvytti alueen suomen kielen taitoa lahjoittamalla oppikirjoja ja organisoimalla suomen kielen kursseja.¹⁴⁰ Luterilainen kirkko osoittautui alueen merkittäväksi uskonnon ja yhteisöllisyyden elvyttäjäksi, kun Inkerin kirkko itsenäistyi ja järjestäytyi uudelleen 1990-luvun alussa. Useiden mittavien rakennushankkeiden myötä alueen kirkkoja restauroitiin sekä seurakuntakeskuksia ja vanhusten palvelutaloja rakennettiin suomalaisten talkootyön ja materiaaliavun turvin. Lisäksi alueen ystävyysseurakunnat Suomesta ja esimerkiksi Herättäjä-Yhdistys tekivät mittavan työn kerätessään vaate- ja ruoka-apupaketteja lähetettäväksi pula-ajan keskellä asuville inkerinsuomalaisille.¹⁴¹

Myös Mari pääsi nauttimaan Hatsinan seurakunnan toiminnasta: ”Meillä Hatsinas avajat sumen kirkon kävvo äiti kirkossa joka suntain”.¹⁴² Muut suomalaisten rakennushankkeet konkretisoituivat Marin ja Einon elämässä talven 1991–1992 aikana, kun Marin terveys laski niin huonoksi, ettei hän

¹³⁷ Flink 2012, 60, 127.

¹³⁸ Flink 2012, 133–135.

¹³⁹ Luoma 2020, 66–76.

¹⁴⁰ Luoma 2020, 75.

¹⁴¹ Sihvo 2015, 328.

¹⁴² Einon kirje 17.4.1992.

pärjännyt enää kotioloissa. Vietettyään pitkiä jaksoja vuoden 1992 tammikuusta sairaalassa hänet siirrettiin keräämään voimia koko helmikuuksi Inkerin kirkon ylläpitämään hoivakotiin, jota Mari kutsui ”vanhojen lepokodiksi”.¹⁴³ Kirjeessään Mari halusi korostaa Suomen panosta hoivakodin toiminnassa, ja miten tästä panoksesta pääsivät nauttimaan oikea kohderyhmä:

[...] mie olen Lepokotissa sen Suomi on laittanut meille Ingeriläisille Tällä on huonekalusto kaikki Suomen vuote vadet myös antjat ja ruoka on kakki myös, Ei tällä venäläisi ole kaikki olemme Imgerin Suomelaise.[...] ¹⁴⁴

Suomen Inkeri-liiton toiminta osoittautui merkittäväksi osaksi myös kirjeenvaihdon käytännön toimivuutta. Koska Mari ja Eino eivät luottaneet postiin, he turvautuivat usein paikallisiin suomalaisiin ja liiton toimintaan. Esimerkiksi neljä kirjettä kulkeutuivat virallisen reitin sijaan suomalaisten matkassa rajan yli Suomen postiin. Syyt postin epäluottamukselle olivat myös perustellut, sillä kirjeiden sisällöistä ilmeni, että osa kirjeistä hävisi postissa tai ne tulivat paluupostina takaisin lähettäjilleen:

[...] Minä olen laitanut teille kaksi kirja ja aikoja uottelen vastausta. Vasta tänä painnä sain teiltä kirjan sain tietä jot työ mitä kirjoi että ole sannut sellainen voip olla vua meijen massa. [...] ¹⁴⁵

[...] Äiti laitto teille kirjan sieltä pansionatast en tie mieten se tuli Suomesta takasi osoten kirjoitin oikeen. Nyt laitan sen kirjan ja osotein teille uvvesa [...] ¹⁴⁶

Puolestaan Martan kirjeiden kohdalla ongelmaksi koitui eri kirjainjärjestelmä, sillä hän ei osannut kirjoittaa kyrillisillä kirjaimilla Marin ja Einon osoitetta. Ratkaisuna äitini Merja Leppähaara auttoi anoppiaan kopioimalla Marin kirjoittaman kotiosoitteen kopiokoneella erillisille papereille, joista osoitteet leikattiin ja liimattiin kirjekuoriin.¹⁴⁷

Kirjeissä esiintyvät aiheet suomalaisten hyväntekeväisyydestä ja Suomen Inkeri-liitosta korostivat toiminnan tärkeyttä ja avun saapumista perille oikealle kohderyhmälle. Miellän nämä kirjoitusaiheet tavaksi vakuuttaa Suomessa asuva Martta avun tarpeellisuudesta ja sen jatkuvuuden tärkeydestä, vaikeivat Mari ja Eino suoraan Martalta apua pyytäneetkään. Kunnioittava ja kiitollinen tapa kuvailla Suomen apua saattoi myös olla tapa tuoda erkaantuneita inkerinsuomalaisia ja isäntäperheitä sekä valtioita lähemmäs toisiaan.

¹⁴³ Marin kirje helmikuu 1992, postileima 28.2.1992.

¹⁴⁴ Marin kirje helmikuu 1992, postileima 28.2.1992.

¹⁴⁵ Einon kirje 11.10.1991.

¹⁴⁶ Einon kirje 17.4.1992.

¹⁴⁷ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

3.3 Perhe ja koti turvaverkkona

Kun hiljaisuuden ajanjakso osapuolten välillä oli kestänyt jo vuosikymmeniä, oli tärkeää kertoa, mitä tänä aikana oli tapahtunut ja millaiseksi elämä oli muuttunut. Keskeinen muutos jatkosodan aikoihin nähden oli luonnollisesti jälkikasvun syntyminen, josta Eino kirjoitti kirjeessään: ”Poika minulla ja pojan naine ja lapset ovat oikein hyvät. Lapset tietysti vielä ovat pienet vanhemmal 11 vuotta pienemmal kolme”.¹⁴⁸ Kirjeiden perusteella heidän välinsä olivat läheiset, ja monet arjen askareet hoidettiin yhteistuumin. Perheen yhteisiin perinteisiin kuului myös saunominen Marin ja Einon luona.¹⁴⁹

Vahvat siteet perheeseen on osa venäläistä arvoperustaa, mutta myös selviytymiskeino. Kun elintarvikkeista oli pulaa, osoittautuivat sosiaaliset verkostot ja perhesuhteet tavaksi turvata tuotteiden ja palvelujen saatavuus. Vahvaan luottamukseen perustuvat verkostot loivat oman kuplansa, jossa pääsi hetkeksi pois valtion valvovan silmän alta. Suhteet osoittautuivat myös tärkeäksi keinoksi paikata puutteellisia sosiaalipalveluja. Sosialistisessa Neuvostoliitossa sosiaalipalveluista huolehtivat tehtaat, jotka vastasivat työntekijöidensä terveydenhuollosta, asunnoista, kouluista ja esimerkiksi vapaa-ajan harrastusmahdollisuuksista. Tehdastyöntekijöiden ulkopuolelle jääneet kansalaiset olivat tässä järjestelmässä väliinputoajia. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen palvelut siirtyivät kaupunkien vastuulle, tai ne ykskantaan vain lopetettiin.¹⁵⁰

Marin ja Einon kohdalla perhe ja naapurit muodostivat tärkeän sosiaalisen verkoston, joka osoittautui arvokkaaksi, kun iän tuomat vaivat ja sairaudet alkoivat haastaa arjessa jaksamista. Marin lisäksi myös Einon terveys alkoi reistailla:

[...] Minä olin yhdeksän päivää sairaalassa, perjantaina tulin kotti mitälieni käi pistämä sytämee, lääkärit sanoit ei saa mitää raskasta nosta ja välle kävvä. Kukase sit tullo minul kaikki työt tekemä, yhellain itsein pittää tehä.[...]¹⁵¹

Sairauksien myötä hankaloituneessa arjessa kaikki apu oli tarpeen. Useita puutarhatöitä tehtiin yhdessä Einon pojan perheen kanssa.¹⁵² Arjen askareissa Mari ja Eino saivat apua myös naapureiltaan, joiden apu osoittautui korvaamattomaksi esimerkiksi Marin sairastaessa yksin kotona, kun Eino ja hänen poikansa olivat Suomessa kesällä 1991:

¹⁴⁸ Einon kirje 23.7.1991.

¹⁴⁹ Einon kirje 25.11.1991.

¹⁵⁰ Melin & Blom 2002, 595.

¹⁵¹ Einon kirje 17.11.1991.

¹⁵² Marin kirje 12.2.1991.

[...] Napurit hoitit sijat ja kurki ja Tomatitarhat [...] napuri lämitti mejen saunan Toinen napurin nainen käi minun kanssa saunas mie oikein kovin varistin itse pesin se mies mikä lämitti saunan talutti saunast kotti käin vuodelle peitten sisä [...] ¹⁵³

Marille ja Einolle oli tärkeää lähettää kirjeiden mukana kuvia perheestään, jotta vastaanottajat voisivat nähdä, keitä he oikein olivat, ja miten Mari ja Eino olivat ajan saatossa muuttuneet. Tyypillistä kirjeiden mukana lähetetyille kuville oli niiden alkuperäisestä kuvaushetkestä ja käyttötarkoituksesta irrotettu luonne. Esimerkiksi Einon pojasta he lähettivät sotilas- ja hääkuvat, mikä osoittaa, miten tärkeää heille oli antaa hyvä kuva perheestään ja jälkikasvustaan. Alkujaan kuvat edustivat toisenlaista käyttötarkoitusta, mitä kuvastaa esimerkiksi Einon lähettämät vanhat passikuvat (ks. kuva 3) ja hänen poikansa sotilaskuvan omistuskirjoitus isoäidille Marille. Marista he lähettivät kuvan heidän talonsa edessä, missä on Marin lisäksi keskeistä esitellä heidän taloan (ks. kuva 5). Vaikka pihan perällä on havaittavissa alueen köyhyyttä kuvaavia rakennelmia, Marilla ja Einolla oli oma talo ja piha, joista he olivat ylpeitä.

Kuva 5: Valokuvan takana kuvateksti: "äiti ja mejen mokki". Kuva: Leppähaaran kotiarkisto.

Vuorovaikutuksen näkökulmasta valokuvien lähettämisen voi nähdä myös kirjoittajan tapana luoda tekstin avulla yhteyksiä lukijan ja kolmansien osapuolien välille, ¹⁵⁴ tässä tapauksessa Einon jälkikasvuun, joka oli Martalle vielä täysin tuntematon. Lisäksi kirjeistä käy myös ilmi, että Mari ja Eino olivat Suomesta lähdettyään säilyttäneet mukanaan Väinön ja Veikon valokuvia kaikkien

¹⁵³ Marin kirje 25.8.1991.

¹⁵⁴ Virtanen, Rahtu & Shore 2018, 17.

näiden vuosien ajan, mikä osoitti, miten arvokkaiksi he kokivat nämä kuvat. Harmikseen heillä ei ollut kuvaa Martasta: ”Meillä on Veikon valokuva ja Väinön valokuva on teijen ei ole missä minä tänä päivänä kaikki valokuvat katsoin”.¹⁵⁵

Ennakkotietojen mukaisesti Mari ja Eino suuntasivat kirjeiden sisältöä elämäntyönsä maatilalla tehneelle Martalle, jonka perhe jatkoi viljelyä tilalla. Näin ollen puutarha, kotieläimet ja sää olivat oleellisia yhdistäviä tekijöitä ja jaettuja elämän osa-alueita hiljaisuuden vuosikymmenistä huolimatta. Luonnollisesti Mari ja Eino halusivat myös luoda kuvan siitä, millaisessa maailmassa he oikein elivät. Kuvaukset Neuvostoliiton pula-ajasta kulkevat lähes jokaisen kirjeen mukana, mutta puutarhan tuoma omavaraisuus, suomalaisten hyväntekeväisyystyö ja perheen luoma sosiaalinen tukiverkko auttoivat päivästä toiseen.

¹⁵⁵ Einon kirje 29.3.1991.

4 Jälleennäkemiset poliittisesti avautuneessa ilmapiirissä

Tässä luvussa lähestyn tutkimukseni kolmatta kontekstia; vuosien 1991 ja 1992 jälleennäkemisiä avautuneessa poliittisessa ilmapiirissä. Luvussa hyödynnän Leppähaaran perheenjäsenten muistitietoa, kirjeaineistoa ja vierailujen aikana otettuja retkikuvia. Kolmivaiheisen ikonografis-ikonologisen tulkintamallin avulla etsin valokuvista jälkiä ja esimerkkejä jälleennäkemisten merkityksestä osapuolille.¹⁵⁶ Luokittelin retkikuvat (20 kpl) niiden sisältöjen perusteella seuraaviin alaryhmiin: kuvat auton kanssa, potretit Suomessa ja potretit Inkerinmaalla. Kohtaamiseen Suomessa paneuduin vanhempieni Merjan ja Ilkan haastattelulla, ja kohtaamiseen Inkerinmaalla tätini Paula Ruokolan haastattelulla. Tutkiessani haastatteluiden tarjoamaa muistitietoa, tavoitteeni ei ollut löytää objektiivista oikeaa vastausta tai arvioida muistitiedon paikkansa pitävyyttä, vaan etsiä sen avulla uusia ja kokemuksellisia näkökulmia tutkimastani ihmissuhteesta. Aineiston avulla selvitän jälleennäkemisen järjestelyjä, niiden merkitystä osapuolille ja niiden jälkeisen yhteydenpidon jatkoa.

4.1 Toive jälleennäkemisestä

Todennäköisesti eräs tärkein toive ja sysäys kirjeenvaihdon aloittamiseen oli Marin ja Einon haave päästä käymään Suomessa, heti kun se Gorbatšovin aikaisen vapaamman poliittisen ilmapiirin myötä tuli mahdolliseksi. Tätä ennen ulkomaan passin hankkiminen oli hankalaa, ellei mahdotonta. Lisäksi Suomen matkalle oli erityiset taloudelliset selitteet, kun Neuvostoliitossa kaupat ammottivat tyhjyyttään, ja ruplan arvo laski syöksykierteessä. Vastaavat tekijät on mahdollista nimetä myös paluumuuttohaluukkuuden työntävinä tekijöinä 1990-luvun alussa.¹⁵⁷ Einolla ja hänen pojallaan oli tarve päästä ostamaan autoa, mikä ilmeni heti ensimmäisestä kirjeestä:

[...] Rakas Emäntä viellä olisi suuri pyntö sinulle voisitko sinä anta kutsuun Suomen sinull mutamaksi päiväksi, Eino ja Poika tahtosit tulla Suome, Poika tahtosi osta pikku Audon mejen Ingerläisi kävvö paljon ja ostat sieltä autoloi ei tiitysti uuda semosi ja pietyi millä siellä voisi aija [...] ¹⁵⁸

Uuden auton tarve ei kuitenkaan ollut ainoa syy päästä Suomeen, vaan taustalla oli vilpitiön kaipuu siirtolaisuusajan tuttuihin maisemiin ja vaihtamaan kuulumisia Martan kanssa kasvokkain, kuten Eino totesi: ”Olis oiken innolinen viellä nähtä Suomi” ¹⁵⁹

¹⁵⁶ vrt. Burke 2014 [2001], 43.

¹⁵⁷ Miettinen 2004, 155–157, 254.

¹⁵⁸ Marin kirje 12.2.1991.

¹⁵⁹ Einon kirje 29.3.1991.

Samoihin aikoihin aktivoitui Suomen siirtokarjalainen väestö, jolla niin ikään ikävä kotiseuduille käynnisti yleisöryntäyksen kotiseutumatkoille Karjalaan.¹⁶⁰ Vapaampi poliittinen ilmapiiri ja alun innostus mahdollistivat bussilasteittain ryhmämatkoja vanhoille kotiseuduille. Jopa pyhiinvaelluksiksi tituleeratut matkat kohdistuivat suvun synnyseuduille; kotitiloille ja lapsuuden tuttuihin kyliin ja maisemiin. Alku-uteliaisuuden jälkeen monien kiinnostus hiipui. Vaikka kotiseutumatkalla pääsi tuttuihin maisemiin ja omalle kotitilalle, joutui matkaja kohtaamaan evakkomatkinsa ja luopumisentuskan uudestaan, kun vastassa saattoi odottaa vain yksinäisyyttään seisova savupiippu. Omaleimaisia kotiseutumatkoista teki menetyksen kerrostumat, sillä vaikka pihapiiristä saattoi tunnistaa tutun maamerkin, oli lapsuuden koti pysyvästi sekä ajallisesti että paikallisesti saavuttamattomissa.¹⁶¹

Karjalan evakoiden tavoin myös inkeriläiset joutuivat jättämään kotinsa, jopa useaan kertaan: ensin Stalinin puhdistusten joukkosiirtojen, sitten toisen maailmansodan pakolaisuuden ja myöhemmin Neuvostoliiton poliittisen päätöksenteon seurauksena. Marin puhumasta Lempaalan kodista Eino ei päässyt ikinä nauttimaan, sillä hän syntyi Marin ollessa töissä Kolppanassa vuonna 1937.¹⁶² Vain kuuden vanhana alkanut väliaikaisten majoitusten aika päättyi vasta vuonna 1956 Einon ollessa 19-vuotias, kun he pääsivät asettumaan aloilleen Hatsinaan.¹⁶³ Sitä, pääsikö Eino kertaakaan vierailemaan Marin kotipaikassa, ei tiedetä. Kirjeiden perusteella näen, että hänen tavassaan muistella lapsuuttaan Leppähaarassa mukailee Karjalan evakoiden muistelua. Vaikka asiayhteys on erilainen, Eino koki yhtä lailla tärkeäksi päästä näkemään yhden lapsuuden kodeistaan.

Marin ja Einon toive päästä Suomeen ja Leppähaaraan tuli ilmeisesti Martalle ja hänen perheelleen yllätyksenä, mikä ilmeni siinä, etteivät he heti vastanneet ja vahvistaneet kutsua. Mari ja Eino ehtivät jo kysellä kutsun perään, ja vakuuttivat pystyvänsä itse kustantamaan matkakulunsa: ”Rahha myö tietyst lövvenme tulla katsoma Suomi”.¹⁶⁴ Matkasuunnitelmat kuitenkin muuttuivat Marin heikon terveydentilan vuoksi, ja matkaan lähtisivät lopulta vain Eino poikansa kanssa. Ennen matkan vahvistusta Mari halusi vakuuttaa Martalle, ettei matkalla ollut huonoja takaa-ajatuksia eikä vierailusta koituisi harmia: ”Martta älä sinä pelkä ei mejen pojat ole juopoloi jot tullos sinua häiritsemmä Poika ei otta suhunka millaistakka juoma kuin vettä ja kahvi”.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Kirjoituksia matkoilta luovutettuun Karjalaan on koottu *Kertokaa matkasta Karjalaan!* (SKS, 1992) ja *Aikapyörällä Karjalaan* (SKS ja Karjalan Liitto, 2007) muistitietokeruissa. Kirjoituksista laajemmin Liisa Lehdon kokoomassa antologiassa *Kaipaus Karjalaan. Matkoja kotiseudulle* (2010).

¹⁶¹ Fingerroos & Savolainen 2018, 158–161; Niukkanen 2005, 46–48.

¹⁶² KA. Inkerin siirtoväen väestökortit 133: Kuokkanen, Mari.

¹⁶³ Marin kirje 12.2.1991.

¹⁶⁴ Einon kirje 29.6.1991.

¹⁶⁵ Marin kirje 29.6.1991.

Kirjeille tyypilliseen tapaan Mari esitti keskeiset asiat heille edullisella tavalla kuvaamalla jälkikasvunsa luotettavuutta ja kunniallisuutta.¹⁶⁶ Myöhemmin Merja ja Ilkka muistelivat tunnelmiaan ennen vierailua:

[...] Me oltiin ihan niinku semmosel myönteisel ja positiivisel mielellä ja se oli meistä semmonen mielenkiintonen asia ja varsinkin se just, et ku he oli tääl ollu sillon niin ja ku Marttaki halus sitte et tulevat kattomaan [...]¹⁶⁷

Se, miksi Mari ja Eino kirjoittivat juuri Leppähaaran perheelle, liittyi todennäköisesti siihen, että Leppähaarat olivat heidän ainoa linkkinsä Suomeen. Heidän sukulaisensa olivat kaikki Venäjällä eikä tietävästi muita ystäviä Suomen puolella ollut. Ainoa yhteys länteen oli jo toisen maailmansodan aikana Suomesta Kanadaan lähtenyt Arvo-serkku, joka lukeutui niihin kahdeksaan tuhanteen siirtolaiseen, jotka eivät palanneet välirauhan 10. artiklan mukaisesti Neuvostoliittoon.¹⁶⁸ Jääjien joukossa oli erityisesti vanhuksia, avioliiton paikallisen kanssa solmineita ja niitä, joita varjostivat traumaattiset kokemukset Stalinin puhdistuksista tai kodin menettämisestä.¹⁶⁹ Myös pakkopalautuksen pelko sai Flinkin arvion mukaan jopa puolet Suomeen jääneistä suuntaamaan tiensä Arvo-serkun tapaan vielä pidemmälle länteen; Ruotsiin ja Amerikan mantereelle.¹⁷⁰

Kun Marin ja Einon länteen suuntautuneet sosiaaliset verkostot olivat varsin pieniä, oli tärkeää ylläpitää kirjein avattua yhteyttä Marttaan ja Leppähaaran perheeseen. Pitkät kirjeiden toimitusajat ja Martan vastausten viipyminen, herättivät epäilyksiä postin toimivuudesta. Yleisellä tasolla kirjeenvaihdon ja postin toimivuuden kommentointi oli oleellinen osa kirjekulttuuria.¹⁷¹ Marin ja Einon kirjeissä tämä piirre oli yleinen, sillä he kommentoivat yhdeksässä kirjeessä Martan vastaamattomuutta tai kirjeiden häviämistä. Erityisen hiljaista vastaaminen oli vuosien 1991 ja 1992 vaihteessa, mikä selvästi harmitti Maria:

[...] Kaivattu Marta, tahton taas lähettä pikku kirjen kuin sieltä teiltä mittän ei tule kirjettä en tietä mikkä on synnä oleme lähettänet monta kirjettä vastausta ei ole [...]mie lähetän tämän kirjen Suomalaisi myötä hyö kävöt tällä meidän vanhoin kotissa se kirje tule teille varmanki mie lähetin teille kaksi vikko takaperin lulen varmanki saitte, lähetin myös Suomelaisten mukanna. Entije mihin ne kirjet katovat, [...]¹⁷²

¹⁶⁶ Lahtinen et. al. 2011, 22.

¹⁶⁷ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

¹⁶⁸ KA. Inkerin siirtoväen väestökortit 133: Kuokkanen, Arvo. Arvioni perustuu Nevalaisen esittämiin arkistolähteisiin pohjautuviin tilastoihin Suomeen saapuneista ja lähteneistä inkeriläisistä. Suomeen saapui noin 63 000 siirtolaista, joista noin 55 000 palasi Neuvostoliittoon. (Nevalainen 1990, 78, 296–297.)

¹⁶⁹ Nevalainen 1990, 290–292.

¹⁷⁰ Flink 2010, 81–82.

¹⁷¹ Keravuori 2011, 183.

¹⁷² Marin kirje 16.3.1992.

Tarkastellessani kirjeaineistoa voin vahvistaa, että kaikki Marin ja Einon lähettämät kirjeet eivät ole enää osa aineistoa. Syynä lienee postin kadottamat tai muulla tavoin hävinneet tai hävitetyt yksittäiset kirjeet. Toisin kuin muut egodokumentit, kuten päiväkirjat, joita laaditaan useimmiten säilytettäväksi ja muistin välineiksi, kirjeiden ominaisuus käytännön viestin viejänä vaikuttaa niiden hetkellisyyteen. Kun ajankohtaiset kuulumiset on luettu ja viestiin vastattu, ei kirjettä tarvitse sen kummemmin säästää, sillä se on jo täyttänyt tehtävänsä.¹⁷³ Näin ollen jokunen kirje on saatettu heittää pois vain sen tarpeettomuuttaan. Tosin osa kirjeistä, jotka Mari ja Eino luulivat kadonneen, olivat saapuneet normaalisti perille, niihin ei vain vastattu. Sitä mistä vastaamattomuus johtui, on Martan kuoleman jälkeen enää mahdotonta arvioida. Leppähaaran perheen haastatteluissa ei ilmennyt syytä vastaamattomuudelle, eivätkä he vaikuttaneet olevan tietoisia löyhästä vastausaktiivisuudesta. Tosin voi myös olla, että vastauskirjeet saattoivat kadota postissa.

4.2 Autoa ostamassa muistojen maisemissa

Eino ja hänen poikansa vierailivat Leppähaaran tilalla, jota tuolloin viljelivät vanhempani Ilkka ja Merja Leppähaara elokuussa vuonna 1991. Vielä ennen matkaa Eino vakuutti kirjeessään, että hänen suomen kielitaitonsa kyllä riittää perille asti.¹⁷⁴ Käytännössä keskeisin rooli matkan onnistumisen kannalta oli Merjan ja Ilkan mukaan silloisella Tammelan papilla, jonka kyydissä he pääsivät Tammelaan, josta Ilkka haki heidät. Todennäköisesti kyseessä oli Inkerin rovastikunnan lääninrovasti Leino Hassinen, joka hoiti virkaansa vuoden 1991 kesäkuusta alkaen pääsääntöisesti Tammelasta käsin.¹⁷⁵

Perillä matkalaiset majoitettiin Martan kesämökille Peltolaan noin kahdensadan metrin päähän Leppähaarasta, jota tuolloin asuttivat vanhempani Merja ja Ilkka kahden poikansa, veljieni Tommin ja Mikon kanssa. Ennen kuin matkatavaroita oli edes ehditty purkaa, tuli kova kiire saada yhteys Kanadassa asuvaan Arvo-serkkuun:

Merja: [...] No sitten heillä oli hirveä hätä, heti melkeen juoksujalkaa tultiin sitten soittamaan sinne Kanadaan sille Arvolle, et nyt he tarttis rahaa, ja no tää oli hyvin auttavainen siel yksinäinen mies niin hän tietyst toimitti rahaa. Hän anto kirjekuoren jonkun mukaan siellä, joka tuli lentäen sitte tänne Suomeen ja pisti tääl sen postiin. Elikkä ei mennyt montaa päivää niin postilaatikossa oli kirjekuori

Ilkka: 500 markkaa [...] ¹⁷⁶

¹⁷³ Bossis 1998, 19; Keravuori 2015, 97.

¹⁷⁴ Einon kirje 23.7.1991.

¹⁷⁵ Luoma 2020, 155–156.

¹⁷⁶ Merja ja Ilkka Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

Arvon lähettämät ja turvallisesti perille saapuneet rahat eivät vielä riittäneet, vaan jostain oli saatava lisää rahaa auton ostoon. Merja arveli heidän käyttäneen kaikki varansa jo pelkkään matkantekoon Inkeristä Suomeen: ”he oli kotona vissiin keränny ihan kaiken raha mitä heil ikinä oli, et he pääsi tänne ja se auto oli sit tärkeä saada”.¹⁷⁷ Neuvottomiksi Eino ja hänen poikansa eivät jääneet, vaan lähtivät kylälle myymään tuomisiaan ja tekemään töitä kerätäkseen autoon vaadittavat rahat kasaan:

[...] raha ei riittänyt vielä ollenkaan siihen autoon, elikkä sit he toivat tullessaan sit niitä kristallikippoja ja sitä Smirnoff-viinaa ja myivät täällä sitten kuka osti, et meki ostettiin jotain ja mejän äiti osti. Ja sitten he halus tehdä töitä, et he teki niinku meil Ilkal töitä. Elikkä tuol ne oli alhaal jokirannassa sit raivamas sitä lepikköö ja Ilkka makso [...] ¹⁷⁸

Kun rahat olivat koossa, lähdettiin yhdessä Vaskiolle ostamaan autoa ja Saloon ostoksille. Einon ja hänen poikansa lisäksi matkassa mukana olivat Merja ja Ilkka. Automyyjä oli Ilkan mukaan perehtynyt nimenomaan inkeriläisille myytäviin autoihin ja tiesi asiaan liittyvät paperityöt. Koeajolle valikoituivat Moskvitš ja keltainen Lada, joista jälkimmäisestä tehtiin kaupat. Merjan ja Ilkan poika Mikko asensi Ladaan Ilkan veljen vanhan autoradion ja kasettisoittimen, mistä parivaljakko oli erityisen tyytyväisiä: ”sit he istui siel kuule iltakaudet siel autos ja kuunteli niin ihmeissään sitä radiota sit ja olivat hirveen tyytyväisii siihen”.¹⁷⁹ Uusi auto oli tottakai myös kuvaamisen arvoinen asia (ks. kuva 6).

Kuva 6: Kuvassa vasemmalta oikealle Eino, hänen poikansa (kasvot sumennettu tietoturvasyistä) ja Martta ylpeinä uuden Ladan kanssa Martan kesäviettäpaikassa Peltolassa. Kuva: Leppähaaran kotiarkisto.

¹⁷⁷ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

¹⁷⁸ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

¹⁷⁹ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

Autonostoreissulla muut ostokset jäivät välistä, kun radiosta alkoi kuulua huolestuttavia uutisia Neuvostoliiton puolella tapahtuneesta vallankaappauksesta. Gorbatšovia kannattavien maltillisten uudistajien ja uudistuksia vastustavien vanhollisten välillä tunnelma oli kiristynyt pitkin vuoden 1991 kevättä ja kesää. Kasvanut tyytymättömyys muuttui avoimeksi kapinaksi elokuun 19. päivänä, kun poikkeustilakomiteaksi itsensä nimittänyt kahdeksanhenkinen vanhoillisryhmä kaappasi vallan. Varapresidentti Gennadi Janajev ilmoitti ottaneensa presidentin tehtävät hoitoonsa vedoten valheellisesti Gorbatšovin huonoon terveydentilaan.¹⁸⁰

Tilanne vaikutti huolestuttavalta myös Einon ja hänen poikansa näkökulmasta:

[...] Niin se oli se päivä nimenomaan sitte ku lähdettiin sitä autoa ostamaan [...] ja kuunneltiin radiosta ja kaikki oli totisia että mitens nyt. Heil tuli kauhee hätä, et pääseek he takaisin täältä ollenkaan täältä Suomesta sitte ku rajoi ruvettiin pistää kiinni. [...] Mä aattelin et kauhee sentään jos ne ei pääse takasin niin mitäs sitten [...]¹⁸¹

Neuvostoliiton hajoamisprosessiin perehtynyt Ritvanen ei vahvista Merjan muistelemia rajojen sulkemista. Kaikille osapuolille yllätyksenä tulleella vallankaappauksella oli hänen mukaansa eittämättä kaikki mahdollisuudet johtaa suurempaan sekasortoon, mikä puolestaan olisi todennäköisesti johtanut myös rajojen sulkemiseen. Pelko rajojen sulkemisesta oli siis aito sekä Merjan kertomalla autonostoreissulla että valtiollisesti.¹⁸²

Vallankaappauksen takia myös rahaliikenne oli sekaisin, mikä aiheutti haasteita pankkireissulla, kun matkalaisten tuli vaihtaa ruplia markoiksi. Merja kuvaili, miten hän aisti henkilökunnassa nousseen epäilyjä heidän seuruettansa kohtaan. Hän muisti, miten pankinjohtaja tuli lasikopistaan kävelemään ja tarkkailemaan heitä, ja miten ilmassa oli jännityksen tuntua. Aisteihin ja tunteisiin pohjautuvia muistoja on muistitietotutkimuksessa kutsuttu välähdyksenomaisiksi tai eloisiksi muistoiksi (*flashbulb memory*).¹⁸³ Yksityisen tapahtuman mieleen painumiseen voivat vaikuttaa tapahtuman yllättävyys tai emotionaalisuus. Esimerkiksi tilanteet, joissa ihminen kokee itsensä uhatuksi tai vastaavasti onnistuneensa jossain, voivat jättää muistoihin välähdyksen tuosta hetkestä.¹⁸⁴ Merjan kohdalla jännitystä herättänyt tilanne pankissa muuttui eloisaksi muistoksi.

Loppujen lopuksi kaikki päättyi hyvin, rahat saatiin vaihdettua ja auto ostettua. Myös tilanne Neuvostoliitossa rauhoittui, kun vallankaappausyritys raportoitiin epäonnistuneeksi kolmessa

¹⁸⁰ Ritvanen 2021, 188–190.

¹⁸¹ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

¹⁸² Ritvanen 2021, 190–193.

¹⁸³ Conway 1995.

¹⁸⁴ Korkiakangas 1996, 27.

päivässä. Merkityksettömäksi kaappausyritys ei suinkaan jäänyt, vaan sillä oli oleellinen osa vauhdittamaan Neuvostoliiton hajoamisprosessia. Viimeistään nyt Gorbatšovin rinnalle ja jopa hänen edelleen nousi vanhollisten johtotähti Boris Jeltsin. Samalla Suomessa idänpolitiikan painoarvo Neuvostoliitosta ja Gorbatšovista siirtyivät Venäjälle ja Jeltsinille.¹⁸⁵

Vallankaappaus-utisten vuoksi Merja lähti Einon ja hänen poikansa kanssa uudemman kerran Saloon ostoksille. Kulkupeliksi pääsi juuri ostettu keltainen Lada. Autonkuljettajana työskennellyt Einon poika hyppäsi rattiin, eikä säästellyt kaasupoljinta. Merja muisti pitkin matkaa näyttäneensä nopeusmittarista, että nyt mennään liian kovaa. Hetken poika ajoi hiljempaa, mutta sitten taas vauhti kiihtyi. Salossa Merja ohjasi auton torin varteen, josta tarvittavat kaupat olivat kävelymatkan päässä. Kaupasta mukaan lähti kanistereittain etikkaa, joka Merjan ymmärtääkseen oli Neuvostoliitossa kallista ja vaikeasti saatavilla. Lisäksi Einon poika osti itselleen uudet farkut ja lenkkarit. Ostosreissu sai Einon pohtimaan: ”et kyl teil on kauheen paljon tääl tavaraa, et hän ihmetteli sitä, et paljon on, paljon on tavaraa”.¹⁸⁶

Merjan ja Ilkan arvion mukaan Eino ja hänen poikansa olivat noin viikon Suomessa, jonka aikana keskeistä oli tietenkin vaihtaa kuulumisia sodan jälkeisistä tapahtumista puolin ja toisin. Merjan mukaan keskustelu ja yhteisymmärrys helpottuivat pitkin viikkoa:

[...] Eino oli oppinu sil välil ku ne täs mejän kans oli niin [...] se suomenkieli oli hänel jotenki hiukan muistunu, et hän sanoi ja semmoisii pystys sit jo puhumaan ja me ymmärrettiin toine toistaan [...].¹⁸⁷

Viikon aikana Merja muisti kiinnittäneensä huomionsa matkalaisten vieraisiin tapoihin, joista esimerkkinä oli heidän polttamansa mahorkkatupakka, joka jätti jälkeensä vahvan hajun. Ilkka muisti tapauksen, jossa miehet olivat hänen traktorinsa peräkärriillä kyydissä, ja kesken ajon Einon poika hyppäsi pois kärriyltä ja säntäsi metsään. Hän oli nähnyt metsässä sienet, jota riensi hakemaan. Luonnonvarat kuten marjat, sienet ja erilaiset yrtit sekä lääkekasvit voidaan puutarhan tavoin lukea osaksi neuvostoliittolaista omavaraisuutta ja selviytymiskeinoksi pula-ajan keskellä. Olivathan luonnonantimet ilmaisia, ja niitä myymällä saattoi saada lisätienestiä.¹⁸⁸ Eino kuvasikin, miten kysyttyä tavaraa sienet heillä päin olivat: ”yksi tuli heti meni”.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Ritvanen 2021, 199–201.

¹⁸⁶ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

¹⁸⁷ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

¹⁸⁸ Rannikko et.al. 2015, 10. Sienet ovat edelleen kysyttyä tavaraa Venäjällä. Ajansaatossa kyvyt tunnistaa ja valmistaa sieniä ovat kuitenkin unohtuneet, minkä vuoksi sienimyrkytyksiä on noin tuhat vuosittain. Kuolemaan johtaa noin 20–60 tapausta. (Govorushkoa, Rezaeac, Dumanovg & Tsatsakish 2019, 270.)

¹⁸⁹ Merja ja Ilkka Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

Einon ja hänen poikansa käyttäytymisessä on selvästi havaittavissa heidän kokema hämmennys Suomen ja Neuvostoliiton välisten olosuhteiden eroista. Erityisesti Einon kommentoima kauppojen suuruus ja tavaroiden määrä osoittavat, miten erilaisista lähtökohdista he tulivat. Myös se, miten poika hyppäsi liikkuvan traktorin peräkärriyltä metsään nähtyään sienen, osoittaa, miten erilaista elämä heillä ja täällä oli. Kotona heidän tuli kilpailla jopa metsän antimista.

Ennen kotimatkaa oli vuorossa tärkeä kuvaushetki Leppähaaran talon edustalla. Kuvaushetken merkityksellisyyttä kuvastaa esimerkiksi se, miten Ilkka tuli kesken kiireisen puintiajan suoraan pellolta mukaan kuvaukseen, ja miten Einon pojalla oli yllään juuri ostamansa uudet farkut.

Yhteiskuvia otettiin monia ja useilla eri kokoonpanoilla, kuten kuva seurueen miehistä, Eino ja hänen poikansa kahdestaan sekä silloisen talon emännän Merjan kanssa. Myös Peltolassa otettiin yhteiskuvia Martan kanssa; taustaksi valikoituivat keinu ja talon portaat.

Kuva 7: Eino Leppähaaran talon edessä. Kuva: Leppähaaran kotiarkisto.

Yhtenä aineistoni tärkeimmistä kuvista miellän Einon yksinkuvan (ks. kuva 7) Leppähaaran talon edessä. Näen kuvassa yhteyden Einon lapsuusaikaan, jonka hän pääsi kohtaamaan vuosikymmenien jälkeen. Koska lapsi havainnoi ympäristöään eri tavoin kuin aikuinen, lapsuusmuistojen tapahtumapaikoissa korostuvat keholliset kokemukset ja niiden muodostamat eloiset muistot. Puolestaan paikan rakenteelliset ominaisuudet ja sosiaaliset ulottuvuudet eli käyttäjät vaikuttavat merkittävästi siihen, millaisia kokemuksia paikassa on mahdollista kokea.¹⁹⁰ Subjekttiivisen kokemuksen myötä eletyt paikat saavat merkityksensä suhteessa menneeseen, nykyiseen ja tulevaan

¹⁹⁰ Jouhki 2022, 117–118.

osana kokijansa elämänmittaista identiteetin kehitystä.¹⁹¹ Näen, että Einolle kohtaamisen ja kuvaushetken tärkeyttä kuvastavat ylle valitut valkoinen kauluspaita, siisti neulepaita ja mustat suorat housut, myös rannekello on aseteltu näkyviin.

Kun kotiinlähdön aika koitti, keltainen Lada pakattiin yhteistuumin täyteen tavaraa kotiin vietäväksi. Merja muisti keränneensä heille ruokatavaraa ja lähettäneensä naisväelle tuliaisiksi hartiahuivit. Myös Martan veli Olavi Koitto lahjoitti miehille toiset auton renkaat ja vanhoja vaatteitaan.¹⁹² Pikkuinen Lada oli laitojaan myöten täynnä tavaraa:

[...] Niin ja sit he lähti menemään sen auton kanssa, ja meil oli kova jännitys, et ku eihän se nyt mikään priimakunnos ollu auto että pääseekö he takaisin, niin mä sitte sanoin tolle Einolle, et jos vaan suinkin sä voit soittaa jostakin sieltä ku te ootte pääsy sinne. Niin sit sieltä tuli, kyl siin vissiin päivä meni monta tuntii kun hei sinne köröttivät, mut sit tuli puhelu, että nyt ollaan täällä ja niin he pääsi kotia [...] ¹⁹³

Jälleennäkemisen merkityksellisyys kulminoituvat keltaiseen Ladaan ja Einon yksinkuvaan talon edessä. Nämä materiaaliset jäljet kuvastavat matkan emotionaalista ja käytännön merkitystä. Einon pojalle matka oli ensisijaisesti käytännön läheinen uuden auton ja uusien lenkkareiden sekä farkkujen muodossa. Einolle matka puolestaan edusti myös lapsuusaikojen kohtaamista ja muistoihin palaamista. Jälleennäkemisen merkitystä kuvastaa myös Einon ja hänen poikansa mukana tuomat tuliaiset Leppähaaran perheelle: Martta sai keraamisen kukkoa muistuttavan pullon ja snapsilasit, Merja ja Ilkka saivat koristeellisen leikkuualustan ja Tommi ja Mikko saivat t-paidat. Vähäisistä varoista huolimatta tuliaisten hankkiminen ja antaminen oli tärkeä ele.

4.3 Kirkonmenoja ja jälleennäkemisen riemua

Koska Mari ei huonon terveydentilansa vuoksi päässyt miesten mukaan Suomeen, heräsi toive saada Martta Hatsinaan ja ystävykset vihdoinkin tapaamaan toisensa. Matkaa lähti järjestelemään Martan tytär Ritva, joka auttoi viisumien ja junalippujen hankinnassa, ja matkaseuraksi lähti tytär Paula. Kun matkavalmistelut alkoivat olla loppusuoralla, Mari odotti jo innolla tulevaa kohtaamista: ”Olen iloinen kuin saan nähtä teitä kuin vaan Jumala antasi että tämä tapahtuusi ja me kohtasimme”.¹⁹⁴ Martalle matkasta tuli hänen elämänsä ainoa ulkomaanmatka. Paula puolestaan oli vierailut Inkerinmaalla useita kertoja 1980-luvulla muun muassa Suomen Inkeri-liiton järjestämällä

¹⁹¹ Karjalainen 2008, 15–21.

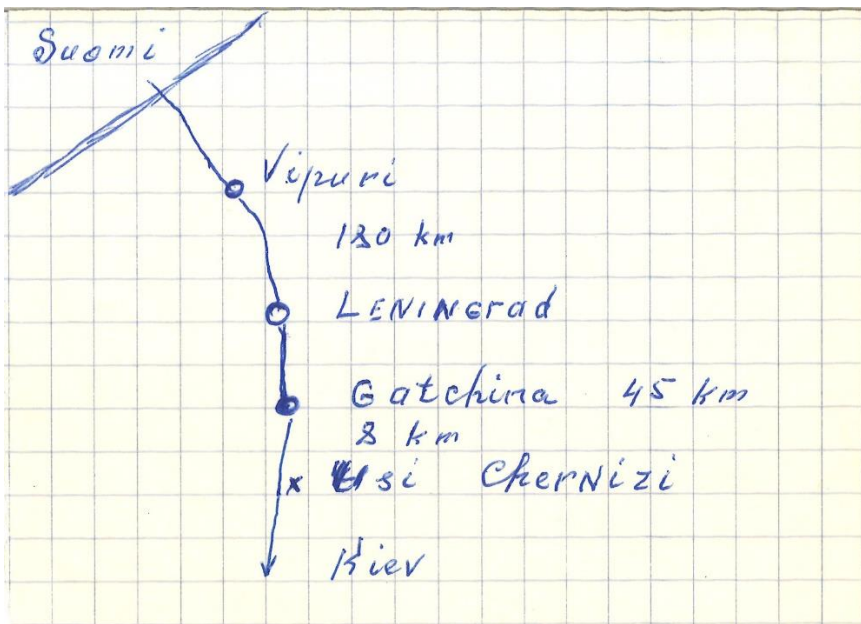
¹⁹² Merja ja Ilkka Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

¹⁹³ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

¹⁹⁴ Marin kirje marraskuu 1992.

ryhmämatkoilla, mutta tästä tuli myös hänen ensimmäinen omatoimimatkinsa Venäjälle. Venäjän kieltä heistä kumpikaan ei puhunut – Paula osasi joitain yksittäisiä sanoja.¹⁹⁵

Mari yritti kirjeissään parhaansa mukaan neuvoa reittiä perille ja auttaa matkajärjestelyissä. Lopulta päädyttiin siihen ratkaisuun, että Marttaa ja Paulaa tulnaisiin vastaan Pietarin asemalle. Mari lähetti myös piirtämänsä kartan (kuva 8) helpottamaan matkantekoa.

Kuva 8: Marin piirtämä kartta Suomesta Hatsinaan. Rastilla merkitty "Usi Chernizi" kuvastaa heidän kotikyläänsä Hatsinan maaseudulla. Kuva: Leppähaaran kotiarkisto.

Paula ja Martta matkasivat Tolstoi-junalla Helsingistä Pietariin 10. joulukuuta vuonna 1992. Perillä heitä oli vastassa Einon pojan vaimo. Yhteistuumin seurue hyppäsi Pietarin metron syvyyksiin päästäkseen toiselle juna-asemalle, josta lähijunat Hatsinaan lähtivät. Metromatkalla kohtaamiset paikallisten kanssa jäivät eloisien muistojen tavoin kirkkaasti Paulan mieleen:

[...] Se oli uskomatonta. Mäki seisoin siellä semmoista venäläisten koppelakkisten sotilaiden niinku ympäröimänä, kun se oli ihan hirveän täynnä se metro [...] nyt pääsi kyllä niin lähietäisyydelle näitä venäläisiä solttupoikia [...] ¹⁹⁶

Perillä Hatsinan asemalla odotti tuttu keltainen Lada, jonka kuljettajana toimi Einon poika. Marin piirtämän kartan mukaan noin 8 kilometrin jälkeen lumihuntuisten peltojen keskellä häämötti Marin ja Einon kotitalo. Ulkoa isolta näyttävä maalaistalo oli sisältä kompaktin kokoinen, sillä talo jaettiin Marin ja Einon kotieläinten kanssa; talon toinen pää oli asuintiloina ja toinen eläinsuojana. Paula muisteli, että asutettuihin sisätiloihin kuului alakerran tupa, makuuhuone ja pieni olohuone. Talon

¹⁹⁵ Paula Ruokola, haastattelu 4.8.2024.

¹⁹⁶ Paula Ruokola, haastattelu 4.8.2024.

toisessa päässä oli vain maalattia, missä kotieläimiä pidettiin.¹⁹⁷ Yläkerran asuintiloista Paula ei maininnut, mutta päättelen Einon makuuhuoneen sijainneen siellä. Joulukuisissa pakkasissa talo oli vetoisa ja päälle oli pantava lämmintä vaatetta. Paula muisteli isäntäväen kerrospukeutuneen ja käyttäneen paksuja villapaitoja myös sisällä.

Vuosikymmenien jälkeen roolit pääsivät vihdoinkin vaihtumaan, nyt Mari ja Eino saivat olla emäntiä ja isäntiä vierailleen. Myös talon miniä, Paulaa ja Marttaa vastassa ollut Einon pojan vaimo, valjastettiin emännöintiin valmistamalla ensimmäisen illan tervetuloaterialle hienot alkupalat. Vihdoinkin Mari ja Martta pääsivät vaihtamaan kuulumisiaan kasvotusten, vaikka Marin kielitaito ei kaikkeen riittänytkään:

[...] etupäässä sit tuo äiti istu tuolla Marin kanssa siellä sivuhuoneessa ja keskusteli Marin kanssa. Ja sit äiti sanoi, et Mari ei oikein tahdo enää suomea osata, mutta kyllä sen verran ainakin hän muisti vielä suomea, että he tulivat kyllä juttuun, mutta häntä [Marttaa] vähän rasitti se et Mari ei kaikkee juuri ymmärtänyt eikä osannut oikein sanoa, mutta kyllä he kovasti yrittivät keskustella ja keskustelivatkin sitten [...]¹⁹⁸

Kahden kokonaisen päivän aikana Paula ehti Einon kanssa käydä kahdestaan Hatsinan keskustassa ostoksilla. Ja vaikka elintarvikekaupat ammottivat tyhjyyttään, pianoa soittavalle Paulalle löytyi uusia nuotteja paikallisesta musiikkikaupasta. Sunnuntai-aamuna Mari, Martta ja Paula lähtivät jumalanpalvelukseen ja torille Hatsinan keskustaan. Torilla odotti Paulan sanojen mukaisesti alkeellinen näky. Myynnissä oli jos jonkinmoista vanhaa esinettä ja itsetehtyjä sukia ja puisia pannunalusia, jollaisen Paula osti itselleen. Kaikkien tuotteiden hinta oli aivan pilkkahinnoissa, ja tavallisella suomalaisella matkabudjetilla torin olisi voinut jopa ostaa tyhjäksi.¹⁹⁹

He kiertelivät aikansa torilla ja Hatsinan keskustassa, mistä Paulalle jäi sellainen käsitys, ettei kukaan tarkalleen tiennyt, missä jumalanpalvelus toimitetaan. Kun ihmisiä alkoi kokoontua yhteen paikkaan, ilmeni, että tällä kertaa tilana oli vanha elokuvateatteri. Liturgina toimi kansan- ja mediansuosioon noussut inkeriläinen pappi Arvo Survo, joka oli keskeinen keulahahmo Inkerin kirkon uudelleenrakennusprojektissa 1980-luvun lopulta alkaen. Hän oli muun muassa perustamassa ensimmäistä Inkerinmaan seurakuntaa Kupanitsaan vuonna 1988.²⁰⁰ Jumalanpalveluksen tunnepitoisuus jäi Paulalle eloisasti mieleen:

¹⁹⁷ Paula Ruokola, haastattelu 4.8.2024.

¹⁹⁸ Paula Ruokola, haastattelu 4.8.2024.

¹⁹⁹ Paula Ruokola, haastattelu 4.8.2024.

²⁰⁰ Luoma 2020, 49, 59, 73.

[...] Se oli ihan täynnä koko iso elokuvateatteri sitä mummoa, mutta vähemmän oli miehiä, ja soitettiin ja laulettiin suomen kielellä kaikki alusta loppuun asti. [...] Mä herkistyin niin hirveästi, mä itkin siellä niin vuolaasti, emmä tiedä mitä se oli, se oli aivan uskomatonta, miten kovaa se laulu oli, siel laulettiin niin että raikas [...] ²⁰¹

Kirkonmenojen jälkeen paluumatkalla Paulalle ja Martalle konkretisoitui ruplan arvon heittäminen, kun Marin varaama raha ei enää riittänyt bussilippuun. Kaupungissa olon aikana rahan arvo oli laskenut niin paljon, että Marin varaama raha oli menettänyt arvonsa. ²⁰² Sama heittäminen oli jatkunut 1990-luvun alusta alkaen, kun Neuvostoliiton romahdusprosessi käynnisti siirtymän suunnitelmataloudesta länsimaiseen markkinatalouteen. Ensiaskeleet kohti markkinataloutta eivät kuitenkaan olleet loistokkaita, vaan aiemmin epärealistisen korkeana pidetty ruplan arvo romahti ja kansalaiset menettivät kertaheitolla säästönsä. Läntisten oppien mukaisesti talouden vapauttaminen, vakauttaminen ja yksityistäminen ei toiminut sekasorron keskellä, vaan vapaat markkinat kiihdyttivät inflaatiota ja kannustivat palaamaan vaihdantatalouteen. ²⁰³ Sokkihoidoista huolimatta esimerkiksi keväällä 1992 inflaatio ryöstäytyi käsistä ja hinnat nousivat joka 245 prosenttia kuussa. ²⁰⁴ Mari selvisi tilanteesta tällä kertaa puhumalla, ja koko seurue pääsi turvallisesti kotiin. ²⁰⁵

Kuva 9: Yhteiskuvassa vasemmalta oikealla Mari, Martta, Eino ja Paula. Paulan vieressä Eino pojan vaimo, joka kuvausluvan puuttuessa on rajattu kuvan ulkopuolelle. Kuva: Leppähaaran yksityisarkisto.

²⁰¹ Paula Ruokola, haastattelu 4.8.2024.

²⁰² Paula Ruokola, haastattelu 4.8.2024.

²⁰³ Vihavainen & Ketola 2015, 283–292.

²⁰⁴ Iivonen 2002, 539.

²⁰⁵ Paula Ruokola, haastattelu 4.8.2024.

Vierailu lopetettiin Suomen matkan tavoin yhteiskuvien ottoon. Koko porukka kokoontui pienen olohuoneen sohvalle, jossa Mari ja Martta olivat aiempina iltoina vaihtaneet kuulumisia. Jälleen kuvia otettiin usean kokoonpanon kanssa; Mari ja Einon sekä Einon pojan perheen kanssa. Kaikissa kuvissa Martta sijoitettiin kunniavieraan tavoin keskelle isäntäväkeä (kuva 9). Yhteiskuviin Mari ja talon miniä pukivat ylleen aiemmin Merjan lähettämät hartiahuivit, minkä näen kuvastavan heidän arvostustaan Leppähaaran perhettä ja aiempaa Suomen matkaa kohtaan.

Pidennetyn viikonlopun aikana talon naisväki puki ylleen ja valmisti pöytään parastaan. Martan ja Paulan saapumista juhlistettiin ensimmäisen illan tervetuliaisillallisella ja kylmiössä odottavalla isolla porsaanpotkalla, mitkä osoittivat, miten tärkeäksi he kokivat vierailun. Paula arveli porsaan tulleen läheiseltä sovhoosilta,²⁰⁶ mutta kirjeiden perusteella se todennäköisesti oli Marin ja Einon itse kasvattama. Paulan kuvailemat peltojen takaa häämöttävä sovhoosi²⁰⁷ ja ohi ajanut työntekijöiden bussikuljetus olivat jälkiä Neuvostoliiton aikaisesta valtiollisesta maaomistuksesta. Vaikka yksityistilojen perustaminen sallittiin vuonna 1990, ja kolhooseja ja sovhooseja alettiin yksityistää, eivät muutokset tapahtuneet kertaheitolla.²⁰⁸

Vierailua varjosti Einon alkoholin käyttö. Paulan haastattelun perusteella Eino oli juovuksissa lähes koko vierailun ajan. Illallispöydästäkin Mari käski Einon poistua, koska tämä oli liian humalassa. Myös keskellä kotimatkaa edeltävää yötä humalainen Eino tuli herättämään Paulan juttukaverikseen, mistä Mari suuttui toden teolla. Paula kuvasi loppuyön kuluneen Marin läksyttäessä Einoa.²⁰⁹ Venäläisellä juomakulttuurilla on pitkälle historiaan ulottuvat kansalliset perinteet, jotka jatkuvat osittain yhä tänäkin päivänä. Perinteiden mukaisesti vodkalasi tyhjenetään kertaheitolla ja isäntäväen vieraanvaraisuutta osoitetaan juottamalla vieraat humalaan.²¹⁰ Paulan ja Martan kieltäytyessä sen suuremmista vodkaryypyistä, Eino tyhjensi pullon omaan kurkkuunsa. Neuvostoliiton aikana alkoholi nähtiin yhtenä valtion tulonlähteenä, mikä esti valtion toimenpiteet sen rajoittamiseksi. Alkoholin käyttöä alettiin säädellä vasta Gorbatšovin aikana 1980-luvulla, tosin huonoin tuloksin. Neuvostoliiton romahdusta seuranneen yhteiskunnallisen sekasorron keskellä alkoholikauppa kuitenkin vapautui, ja jälleen yhä useampi tarttui pullon kaulaan.²¹¹

²⁰⁶ Paula Ruokola, haastattelu 4.8.2024.

²⁰⁷ Valtion omistama tila, jossa työntekijöille maksetaan kiinteää palkkaa. Puolestaan kolhoosi on valtion valvoma yhteistoimintatila, jossa työntekijät eivät saa vakituista palkkaa, vaan elanto saadaan ylijäämäviljan myymisestä valtiolle. (Vihavainen & Ketola 2015, 183–184.)

²⁰⁸ Alanen, Nikula, Granberg & Kopoteva 2003, 11.

²⁰⁹ Paula Ruokola, haastattelu 4.8.2024.

²¹⁰ Takala 2008, 3–5, 10.

²¹¹ Wacklin 2008, 27–28; Takalo 2008, 12.

Vaikka Paulaa harmitti ja suretti Einon alkoholin kulutus, isäntäväen kotiolot ja kauppojen tyhjyys, oli matka unohtumaton, mitä kuvastaa hänen tarkat muistonsa matkan kulusta. Alkeellisuudesta huolimatta matka oli niin onnistunut kuin niillä olosuhteilla saattoi syntyä. Paula kuvasi Marttaa mukavaksi matkakumppaniksi, ja miten tämä oli tyytyväinen päästessään tapaamaan Marin.²¹²

Vaikka Martta iloitsi jälleennäkemisestä, arvioin matkan olleen henkisesti raskas Einon juopottelun ja elintasoerojen konkreettisen ymmärtämisen vuoksi. Matkan kuormittavuutta ilmentää, miten hänen kommentoi matkaa Merjalle ja Ilkalle: ”oli se hyvä ettes tei tullu”.²¹³

Yhteys Leppähaaran ja Kuokkasen/Karhun suvun kesken päättyi hiljalleen tultaessa kohti 1990-luvun puoltaväliä. Eino kuoli alkuvuodesta 1993, Mari muutti vanhainkotiin, eivätkä jälkipolvet osanneet suomea, joten kirjeenvaihto hiipui itsestään. Viimeiset vuodet dementia haastoi Martan vanhojen aikojen muistelua, vuonna 2005 hän kuoli 92 vuoden iässä. Viimeisin kirjallinen todiste yhteydenpidosta on Martan kirjoittama joulukortti vuodelta 1995. Kortti on edelleen lähettäjän suvulla. Sitä, tuliko kortti paluupostina takaisin lähettäjälleen, unohtuiko se postittaa vai jätettiinkö se tarkoituksella lähettämättä, ei tiedetä.

²¹² Paula Ruokola, haastattelu 4.8.2024.

²¹³ Merja Leppähaara, ryhmähaastattelu 13.5.2024.

5 Lopuksi

Tutkimukseni tarkasteli jatkosodan aikaisen suomalaisen isäntäperheen ja heidän luonaan majoittuneiden inkeriläisten välistä suhdetta; sen syntyä, laatua, kehitystä ja yhteydenpitoa. Tarkastelun kohteena olivat kolme kontekstia: toisen maailmansodan aikainen tutustuminen ja yhteiselo, 1990-luvun yhteydenpito Neuvostoliiton hajoamisprosessin lomassa ja vuosien 1991 ja 1992 jälleennäkemiset poliittisesti avautuneessa ilmapiirissä.

Tämän tutkimuksen perusteella voin sanoa Martan, Marin ja Einon kokeneen siirtolaisuusajan merkittäväksi osaksi elämänkaartaan, mikä heijastui vielä vuosikymmenien päähän uudelleen käynnistyneen yhteydenpidon ja jälleennäkemisten muodossa. Siirtolaisuuden aikana arjen askareet ja sopuisa yhteiselo johtivat osapuolten väliseen ystävyysuhteeseen. Vuosikymmenien hiljaisuudesta huolimatta toisen kohtalo oli edelleen mielessä. Leppähaaran ja Kuokkasen/Karhun sukujen tarina osoittaa, miten luottamuksellinen ja ystävällinen suhde heidän välilleen oli tuon lyhyen siirtolaisuuden aikana kehittynyt. Kun poliittinen ilmapiiri salli kirjeiden kirjoittamisen ja yhteydenpidon aloittamisen, käyttivät Mari ja Eino heti tilaisuutta hyväkseen.

Arvioidessani tutkimukseni ihmissuhteen laatuun ja kehitykseen vaikuttaneita tekijöitä, voin nostaa esille muutamia tekemiäni huomioita. Käytännössä yhteydenpidon mahdollisti se, että Leppähaaran perhe asutti edelleen Leppähaaran tilaa. Heidän osoitteensa oli siis säilynyt samana vuosikymmenistä huolimatta. Keskeisin kirjeenvaihdon käynnistävä tekijä oli niin emotionaalinen kuin käytännöllinen tarve päästä Suomeen. Auton osto oli keskeinen syy Suomen matkalle, mutta uskallan sanoa, että senkin edelle ainakin Marin ja Einon kohdalla meni mahdollisuus tavata Martta ja tutut maisemat. Marilla tämä toive jäi valitettavasti toteutumatta. Onneksi hän pääsi tapaamaan Martan tämän matkattua vierailulle Hatsinaan.

Kokonaiskuvan perusteella näen suhteen olleen merkittävä osa tutkimieni sukujen elinkaarta. Marin ja Einon toiminnassa korostuivat kunnioitus Marttaa ja jatkosodan aikaista yhteiseloä kohtaan. Martalla erityisen merkittäväksi kohosivat 1990-luvun yhteydenpito ja jälleennäkemiset, jotka tarjosivat hänelle vihdoinkin vastauksia hiljaisuuden vuosikymmenistä. Vaikka kirjeaineisto osoitti löyhää vastausaktiivisuutta, miellän kirjeaineiston olemassaolon osoittavan niiden merkitystä vastaanottajalleen; tärkeät kirjeet säästettiin. Kirjeiden lisäksi Martta säästi myös Inkerinmaan vierailun junaliput, viisumihakemuksen ja valuutanvaihto kuitin. Asiakirjat olivat hänelle arvokkaita muistin välineitä. Myös Einon ja hänen poikansa tuliaisets ovat yhä tallella.

Tutkimaani suhteen yksityiskohtia ei luonnollisesti voi yleistää koskevaksi kaikkia majoituskokemuksia, vaan on ymmärrettävä tutkimukseni rooli kuvaamassa inkeriläisten yksityismajoituksen monimuotoisuutta. Tutkimukseni perusteella inkeriläisen ja suomalaisten isäntäperheiden välisistä suhteista voi kuitenkin sanoa, että on olemassa myös hyviä ja merkityksellisiä kokemuksia. Nämä positiiviset tapaukset eivät vain näy viranomaislähteissä, vaan ne tulee kaivaa esille sekundaarilähteiden tai muistitiedon avulla.

Arvioidessani tutkimukseni luotettavuutta, tuli minun nostaa esille aineistojeni toispuoleisuus, sillä kirjeaineistossa minulla oli käytössä vain Marin ja Einon lähettämät kirjeet, ja muistitiedossa vain Leppähaaran perheen muistot. Itse siirtolaisuusajasta ei ole enää ketään kertomassa muistojaan, vaan tuon ajan kokemuksellisuuteen minun tuli perehtyä pienen muistion varassa. Valitettavasti en tavoittanut Kuokkasen/Karhun suvun jälkipolvia, jotta olisin voinut kerätä myös heiltä muistitietoa ja esimerkiksi laajentaa kirjeaineistoa Martan lähettämiin kirjeisiin, mikäli heillä olisi ne vielä tallessa. Edellä esittämistäni puutteista huolimatta tutkimukseni aineistoa voidaan pitää harvinaislaatuisena kokonaisuutena. Vastaavien arkistolähteiden vähyys voi olla seurausta siitä, ettei inkerinsuomalaisiin kohdistunut aineistonkeruu *Inkeri ja inkeriläisyys – muistot talteen, arkistot haltuun* -hankkeen osalta tavoittanut suomalaisia isäntäperheitä, joilla aineistoja ja muistitietoa saattaisi olla hallussaan.

Tämän tutkimuksen perusteella näen tärkeäksi kartoittaa laajemmin kokemuksellisuutta majoittajan ja majoitettavan välisestä suhteesta. Millaista on avata ovensa ventovieraalle ja toivottaa tämän tervetulleeksi omaan kotiin? Vastavuoroisesti ajateltuna tutkimuksen arvoista on myös kokemuksellisuus siitä, millaista on majoittuja yksityistalouksiin. Miten ilmiöön liittyvät kokemukset ja tunteet vaikuttavat osapuolien omaan perhedynamiikkaan ja kotisuhteeseen sekä heidän keskinäiseen ihmissuhteeseensa?

Tutkimusta tehdessäni oli valitettavaa huomata, miten historia toistaa itseään, kun Venäjän hyökkäyssodan myötä ukrainalaisten pakolaisten virta saavutti myös Suomen keväällä 2022. Vastaanottokeskusten lisäksi Kotimajoituksen tuki ry:n koordinoimat yksityistaloudet avasivat ovensa jatkosodan tapaan sotatantereen keskeltä paenneille pakolaisille. Vaikka historiallinen konteksti muuttaa muotoaan, ei avuntarve katoa. Avuntarjoamista ei kuitenkaan tule nähdä vain taakkana vaan myös mahdollisuutena luoda elämänmittaisia suhteita, mitkä voivat kantaa mitä uskomattomampiin tilanteisiin – kuten Martan ensimmäiselle ulkomaanmatkalleen kahdeksankymppisenä.

Lähteet

Julkaisemattomat alkuperäisaineistot

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

- Sisäasiainministeriön jatkosodan aikaiset väestönsiirtoasiakirjat -arkisto.
- Muiden viranomaisten asiakirjat 1942–1947.
- Inkeriläiset.

Kirjeet

- Mari Kuokkasin ja Eino Karhun Martta Leppähaaralle lähettämät kirjeet vuosilta 1991–1995, yksityinen kotiarkisto, tekijän hallussa.

Kuvat

- Mari Kuokkasin ja Eino Karhun Martta Leppähaaralle lähettämät valokuvat vuosilta 1991–1995, Leppähaaran kotiarkisto, tekijän hallussa.
- Matkakuvia Suomesta vuonna 1991 ja Inkerinmaalta vuonna 1992, Leppähaaran kotiarkisto, tekijän hallussa.

Haastattelut ja muu muistitietomateriaali

- Leppähaara, Merja; ent. maatalousyrittäjä, synt. 1954. Haast. Susanna Leppähaara 13.5.2024. Tekijän hallussa.
- Leppähaara, Ilkka; ent. maatalousyrittäjä, synt. 1950. Haast. Susanna Leppähaara 13.5.2024. Tekijän hallussa.
- Ruokola, Paula; ent. kieltenopettaja, synt 1946 Haast. Susanna Leppähaara 4.8.2024. Tekijän hallussa.
- Martan haastattelun muistio. Haast. Merja Leppähaara vuosien 1991–1992 aikana. Tekijän hallussa.

Tutkimuskirjallisuus

Alanen, Ilkka., Nikula, Jouko., Granberg, Leo & Kopoteva, Inna: Monitoimisuutta ja palstaviljelyä - maaseudun sopeutuminen kapitalismiin Venäjän Karjalassa. *Idäntutkimus*, nro. 10, 2/2003, 11–17.

Bossis, Mireille: *Ursin et Ernestine. La parole des muets de l'Histoire*. Desclée de Bouver, Paris 1998.

Bourke, Joanna: "Uusi sotahistoria". Suom. Ville Kivimäki. Teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.), *Ihminen sodassa, Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva Kustannus Oy, Helsinki 2006, 21–42.

- Burke, Peter: *Eyewitnessing: The Uses of Images As Historical Evidence*. Reaktion Books, London (UK), 2014 [2001].
- Conway, Martin: *Flashbulb memories*. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale (USA) 1995.
- Danielsbacka, Mirkka. *Vankien vartijat: ihmislajin psykologia, neuvostosotavangit ja Suomi 1941–1944*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2013.
- Fingerroos, Outi & Savolainen, Ulla: Luovutetun Karjalan yllirajainen muisti. Teoksessa Kanervo, Pirkko; Kivistö, Terhi & Kleemola, Olli (toim.), *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2018, 149–166.
- Flink, Toivo: Inkerinsuomalaisten paluumuutto ja kotoutuminen Suomeen. Teoksessa Arto Tanner & Ismo Söderling (toim.), *Venäjänkieliset Suomessa. Huomisen suomalaiset*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2016, 76–95.
- Flink, Toivo: *Pois nöyrän panta. Inkerin Liitto 1922–1944*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2012.
- Flink, Toivo: *Kotiin karkotettavaksi. Inkeriläisen siirtoväen palautukset Suomesta Neuvostoliittoon vuosina 1944–1955*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010.
- Flink, Toivo: *Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa. Inkerin ja Pietarin suomalaisten sivistys-, kulttuuri- ja itsetuntopyrkimyksiä vuosina 1861–1917*. Kulttuurihistorian väitöskirja, Turun yliopisto 2000.
- Govorushko, Sergey., Rezaee, Ramin., Dumanov, Josef & Tsatsakis, Aristidis: Poisoning associated with the use of mushrooms: A review of the global pattern and main characteristics, *Food and Chemical Toxicology*, nro. 128, 7/2019, 267–279.
- Halldórsdóttir, Erla Hulda: Elämä kirjeissä – Miten representoida jo representoitua elämää. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.), *Historiallinen elämä – Biografia ja historiantutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2014, 172–185.
- Hapuli, Ritva & Leskelä-Kärki, Maarit: Kirjoittamisen julkiset ja yksityiset maailmat. Naisten kirjoittamisen kulttuurihistoriasta. Teoksessa Heli Rantala & Sakari Ollitervo (toim.), *Kulttuurihistoriallinen katse*. Cultural History – Kulttuurihistoria 8, Turku 2010, 258–280.
- Hiltunen, Anna-Kaisa: *Euroopan porteilla. Turvapaikkapolitiikan vaikeat vaiheet*. Gaudeamus, Helsinki 2019.
- Häikiö, Kristiina: *Paluumatkan mutkat – Inkeriläisten paluumuuton alkaminen ja laajeneminen Neuvostoliiton hajoamisen aikaan*. Poliittisen historian väitöskirja. Helsingin yliopisto 2022.
- Hyrkkänen, Markku: *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere 2002.
- Hyvärinen, Matti: Kertomushaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino, Tampere 2017, 174–192.

- Iivonen, Jyrki: Neuvostoliiton/Venäjän historia 1985–1999. Teoksessa Heikki Kirkinen (toim.), *Venäjän historia*. Otava, Helsinki 2002, 497–549.
- Jolly, Margaretta & Stanley, Liza: Letters as / not a genre. *LiveWriting*, nro. 1, 2/2003, 91–118.
- Jokipii, Mauno (toim.): *Itämerensuomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita*. Atena, Jyväskylä 1995.
- Jouhki, Essi: Lapsuuden rajoilla. Lapsuusmuistot omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa. Teoksessa Kaisa Vehkalahti, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johannan Sitomaniemi-San & Tiina Kuokkanen (toim.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen. Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2022, 111–136.
- Juvonen, Tuula: Sisäpiirihaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino, Tampere 2017, 398–410.
- Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Kallioinen, Mika & Keskinen, Jarkko: Ystävät ja veljet. Kohteliaisuuden konventiot kauppiaskirjeissä keskiajalla ja 1800-luvulla. Teoksessa Topi Artukka, Jarkko Keskinen & Taina Saarenpää (toim.), *Kaupungin varjoissa, arkistojen valossa*. Sigillum, Turku 2018, 234–250.
- Kanervo, Pirkko., Kivistö, Terhi & Kleemola, Olli (toim.): *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2018.
- Karjalainen, Pauli Tapani: Paikka, aika ja elämäkuva. Teoksessa Arto Haapala & Virpi Kaukio (toim.), *Ympäristö täynnä tarinoita: kirjoituksia ympäristön kuvien ja kertomusten kysymyksistä*. Kansainvälinen soveltavan estetiikan instituutti (KSEI). Helsingin yliopisto, 2008, 13–31.
- Kauppala, Pekka: *Paluu vankileirien teille*. Gummerus Kustannus Oy, Helsinki 2011.
- Keravuori, Kirsi: ”Rakkat poikaiset!” *Simon ja Wilhelmina Janssonin perhekirjeet egodokumentteina (1858–1887)*. Humanistisen tiedekunnan väitöskirja. Turun yliopisto 2015.
- Keravuori, Kirsi: *Itseoppineet kirjoittajat, kirjeenvaihdon kulttuuri ja kirjeet egodokumentteina. Tutkimus Janssonin laivuriperheen kirjeenvaihdosta 1860- ja 1870-luvulla*. Suomen historian lisensiaatintutkimus. Turun yliopisto 2012.
- Keravuori, Kirsi: Itseoppineet ihmiset kirjeenkirjoittajina. Perhekirjeenvaihtoa 1860-luvun saaristosta. Teoksessa Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 163–191.

- Kivimäki, Ville: Reittejä kokemushistoriaan – Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa. Teoksessa Johanna Annola, Ville Kivimäki & Antti Malinen (toim.), *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Vastapaino, Tampere 2019, 9–38.
- Knight, Amy: *Beria: Stalin's First Lieutenant*. Princeton University Press, Princeton (New Jersey) 1996.
- Korkiakangas, Pirjo: *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki 1996.
- Korte, Maiju & Savolainen, Ulla: *Sodan ja karkotuksen lapset*. Into Kustannus Oy, Helsinki 2023.
- Koselleck, Reinhart: *Future's Past. On the Semantics of Historical Time*. Studies in contemporary German social thought. Columbia University Press, New York 2004. Alkuperäisteos *Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Kääntänyt Keith Tribe.
- Kosonen, Riitta & Jouko Rautava: Harmaa talous on syvällä venäläisessä yhteiskunnassa. *Idäntutkimus*, nro. 9, 1/2002, 7–14.
- Kukkonen, Inka: *Karjalaisiin asennoituminen suomalaisessa koulujärjestelmässä ja siirtoväen koulukokemukset 1944–1994*. Suomen historian Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2019.
- Kähäri, Outi. “Kyllä mäkin muistan, kun ne Valpon miehet kävivät” – Ruotsiin pakenneiden inkeriläisten arjen turvattomuus jatkosodan aikaisessa ja jälkeisessä Suomessa. Teoksessa Miika Tervonen ja Johanna Leinonen (toim.), *Vähemmistöt muuttajina – Näkökulmia suomalaisen muuttoliikehistorian moninaisuuteen*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2021, 175–199.
- Lahti-Argutina, Eila: *Olimme joukko vieras vaan. Venäjänsuomalaiset vainonuhrit Neuvostoliitossa 1930-luvun alusta 1950-öuvun alkuun*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2001.
- Lahtinen, Anu., Leskelä-Kärki, Maarit., Vainio-Korhonen, Kirsi & Vehkalahti, Kaisa: Kirjeiden uusi tuleminen. Teoksessa Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 9–27.
- Lehto, Liisa (toim.): *Kaipaus Karjalaan. Matkoja kotiseudulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010.
- Leskelä-Kärki, Maarit., Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.): *Kirjeet ja historiantutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011.
- Luoma, Antti. *Inkerin kirkon nousu ja suomalaiset 1988–1993*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 2020.

- Martikainen, Tuomas., Karhu, Hanna & Hämäläinen, Niina: Kansallista, paikallista, globaalia – ylirajaisuuden tulkintoja. Teoksessa Niina Hämäläinen, Hanna Karhu ja Tuomas Martikainen (toim.), *Kansallisesta ylirajaiseen. Kulttuuri, perinne ja kirjallisuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2023, 7–12.
- Melin, Harri & Blom, Raimo: Toisenlainen Venäjä. *Yhteiskuntapolitiikka*, nro. 67, 6/2002, 595–599.
- Miettinen, Helena: *Menetetyt kodit, elämät, unelmat. Suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivisessa itsemäärittelyssä*. Sosiaalipsykologian väitöskirja, Helsingin yliopisto 2004.
- Nevalainen, Pekka & Sihvo, Hannes (toim.): Inkeri, historia, kansa, kulttuuri. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1991.
- Nevalainen, Pekka: *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. Otava, Helsinki 1990.
- Niukkanen, Kirsi: Siirtokarjalaisten maisemäkäsitykset. *Idäntutkimus*, nro. 12, 4/2005, 42–52.
- Pulma, Panu: ”Entä jos he eivät halua, että heidän historiansa kirjoitetaan?” Etnisen vähemmistön historian tutkimisen etiikka. Teoksessa Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2017, 184–195.
- Rannikko, Pertti., Varis, Eira., Piipponen, Minna., Karkinen, Katri., Klementjev, Jevgeni., Kopoteva, Inna., Lehto, Esko & Polevštšikova, Nadežda: Metsätyökyllän muodonmuutos Venäjän Karjalassa. *Idäntutkimus*, nro. 22, 2/2015, 3–16.
- Rasinkangas, Jarkko: Maahanmuuttajien asuminen ja alueellinen sijoittaminen. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.), *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Gaudeamus, Helsinki 2013.
- Rautajoki, Reijo: *Vaiettu vaellus. Inkeriläisten leirit 1941–1944*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2020.
- Reuter, Anni: *Inkerinsuomalaisten karkotus, hajaannus ja vastarinta Stalinin ajan Neuvostoliitossa aikalaiskirjeiden ja muistitiedon valossa*. Sosiologian väitöskirja, Helsingin yliopisto 2023.
- Ritvanen, Juha-Matti: *Mureneva kulmakivi. Suomi, Neuvostoliiton hajoaminen ja YYA-sopimuksen loppuvaiheet 1989–1992*. Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan väitöskirja. Turun yliopisto 2021.
- Roiko-Jokela, Heikki: Neuvostoliittolaiset sotavangit Suomessa. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela (toim.), *Vihollisen armoilla. Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941–1948*. Minerva, Jyväskylä 2004, 281–288.

- Saarelainen, Juhana: Konteksti ja kontekstualisoiminen. Teoksessa Asko Nivala & Rami Mähkä (toim.), *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural History – Kulttuurihistoria, Turku 2012, 244–268.
- Savolainen, Ulla & Taavetti, Riikka: Muistitieto. Paikantumisia, eettisiä kysymyksiä ja tulevia suuntia. Teoksessa Ulla Savolainen & Riikka Taavetti (toim.), *Muistitietotutkimuksen paikka – Teoriat, käytännöt ja muutos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2022, 10–43.
- Savolainen, Ulla: *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seuru, Joensuu 2015.
- Stanley, Liz: The Epistolarium. On Theorizing Letters and Correspondence. *Auto/Biography* 12/2004, 201–235.
- Sihvo, Jouko: Inkeriläisten kirkollinen elämä vuoden 1938 jälkeen. Teoksessa Jouko Sihvo ja Jyrki Paaskoski (toim.), *Inkerin kirkon neljä vuosisataa. Kansa, kulttuuri, identiteetti*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2015, 265–339.
- Sihvo, Jouko (toim.): *Inkerinsuomalaisten kohtalo. Suomalaisten salattu kansanmurha Venäjällä ja sen seuraamukset vuosina 1930–2002*. Inkeriläisten sivistyssäätiö, Helsinki 2007.
- Alkuperäisteos Leonid Andreinpoika Gildi: *Sosiaalisesti vaarallisen kansan kohtalo*. Kääntänyt Lilja-Emilia Kuivanen.
- Skinner, Quentin: Motives, intentions and the interpretation of texts. Teoksessa James Tully (ed.) *Meaning & Context. Quentin Skinner and his Critics*. Polity Press, Cambridge 1988, 68–78.
- Stevanovic, Melisa: Sosiaaliset rakenteet. Teoksessa Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskusteluanalyysi, Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Vastapaino, Tampere 2016, 200–221.
- Suuri Maatilakirja I, Turun ja Porin lääni, Varsinais-Suomi*. Kustannustuote Oy, Helsinki 1963.
- Takala, Irina: Venäläinen juopottelu kulttuuri-ilmiönä. Mikko Ylikangas & Hanna Ruutu (suom.), *Idäntutkimus*, nro. 15, 3/2008, 3–13.
- Tepora, Tuomas: Itsekkäät evakot ja ahneet isännät – talvisodan evakuoinnin kokemushistoriaa. Teoksessa Kanervo, Pirkko; Kivistö, Terhi & Kleemola, Olli (toim.), *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2018, 52–72.
- Tepora, Tuomas: Sota-ajan leikit ja koulu. Teoksessa Sari Näre, Jenni Kirves, Juha Siltala & Joni Strandberg (toim.), *Sodassa koettua*. Weilin+Göös, Jyväskylä 2007, 30–67.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK): *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.
- Tuuli, Erkki: *Inkeriläisten vaellus. Inkeriläisten väestön siirto 1941–1945*. WSOY, Helsinki 1988.

- Vainio-Korhonen, Kirsi: Vastuullinen historia. Teoksessa Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2017, 29–47.
- Vertovec, Steven: *Transnationalism*. Routledge, London 2009.
- Vihavainen, Timo & Ketola, Kari: *Suuri ja mahtava. Venäjän historiaa suomalaisille*. Minerva kustannus Oy, Helsinki 2015.
- Virtanen, Mikko T., Rahtu, Toini & Shore, Susanna: Kirjoitetun vuorovaikutuksen moninaisuus ja erityisyys. Teoksessa Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Viranen (toim.), *Kirjoitettu vuorovaikutus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2018, 9–38.
- Wacklin, Jussi: Alkoholipolitiikka ja juomisen kontrolli neuvostokaupungeissa. *Idäntutkimus*, nro. 15, 3/2008, 14–32.